

Måndagen den 27 April 1874.

Kammaren sammanträdde kl. 7 e. m.

Justerades protokollet för den 20 dennes.

Upplästes och godkändes Stats-Utskottets förslag till Riksdagens underdåniga skrifvelse N:o 30, angående bestridande af en del kostnader för den senast företagna arktiska expeditionen.

Herr Statsrådet Wennerberg: Vid början af denna Kammares plenum förliden Torsdag läser ett spørsmål af en bland Kammarens ledamöter till Chefen för Ecklesiastik-departementet blifvit aflemnadt. Samtidigt började behandlingen af åttonde hufvudtiteln i Andra Kam-maren, der jag då befann mig och der jag ansåg, att min närvaro var behöflig. Plenum fortgick der hela förmiddagen och på eftermiddagen öfver midnatt, och på Lördagen var förhållandet enahanda, i det att behandlingen af åttonde hufvudtiteln, som började på förmiddagen, slutades först efter midnatt. Då i dag ingenting af vigt förbindrar mig att upptaga det gjorda spørsmålet, anhåller jag hos Herr Grefven och Talmannen att få lemna det svar, som det hade varit mig kärt att få afgifva omedelbart efter spørsmålets framställande — om jag då hade varit närvarande.

Spørsmålet innehåller egentligen trenne frågor.

I inledningen framför den *första frågan* talas om den tillfredsställelse föräldrar och målsmän erforo i anledning af "de förslag om lindringar i flera afseenden, hvilka efter den utredning, som de 1870 tillsatte komiterade gifvit, så väl Kongl. Maj:t i sin proposition uttalat såsom lämpliga, som ock Riksdagen för sin del dels godkänt, dels ytterligare tillagt". Sedan inskränkes väl spørsmålet till de åtgöranden, som blifvit vidtagna rörande de skriftliga hemarbetena och de skriftliga profven i afgangsexamen; men då slutligen den egentliga frågan framkommer, lyder den så: "Har Herr Departementschefen icke till Kongl. Maj:ts stadfästelse i underdånighet an-

mält, eller, om så skett, när kan Kongl. Maj:ts nådiga beslut väntas angående de förebådade lindringarne för den studerande ungdomen vid rikets elementarläroverk?" Då derigenom frågan åter fått en något större utsträckning, anser jag för min skyldighet att äfven gifva en sådan åt svaromålet.

Hvad angår anmälandet för Kongl. Maj:t, synes det att sådant skett den 6 Juni, således kort efter Riksdagens slut, och att Kongl. Maj:t i anledning deraf "ansett det vara angeläget, att vissa af Kongl. Maj:t gillade och jemväl af Riksdagen omfattade grunder angående förändringar i elementarundervisningen måtte vinna tillämpning utan afbidan derpå, att öfriga framställda förslag till förändrade anordningar af nämnda läroverk varda till slutlig pröfning och afgörande företagna". Det synes deraf, att skrifvelsen i sin helhet blifvit inför Kongl. Maj:t föredragen; vidare att Kongl. Maj:t vidtagit åtgärder i afseende på vissa delar af densamma, och slutligen att Kongl. Maj:t ämnar i sinom tid vidtagna nödiga åtgärder i afseende på de öfriga.

Angående de lindringar, som redan blifvit föreskrifna på grund af Kongl. Maj:ts framställning rörande elementarläroverken och Riksdagens med anledning deraf afgifna yttrande, vill jag nämna: 1:o *"att undervisningen i språk uti skolans nedre klasser blifvit inskränkt"*. Förut lästes i de tre lägsta klasserna tvänne främmande språk; nu är det föreskrifvet, att blott ett främmande språk der skall i undervisningen ingå; 2:o *i stället för studiet af botanik, zoologi och fysik har införts i samma klasser undervisning i allmän naturlära*. Den särskilda slutpröfningen i naturhistoria och tyska språket, som nu eger rum vid sjettemånadens slut, och om hvars upphörande Kongl. Maj:t och Riksdagen förenat sig, kan naturligtvis icke upphöra förr, än i dess ställe kommit de af Kongl. Maj:t och Riksdagen gillade kursafslutningar i tredje och femte klasserna. Dessa kursafslutningar åter kunna icke inträda förr, än en ny läsordning blifvit tillämpad, och en sådan läsordning har genom Kongl. Maj:ts cirkulär icke utsträckts längre, än till och med tredje klassen, men till följd af den korta tid, som förflutit sedan detta bestämts, icke hunnit längre än till denna klass. 3:o *de skriftliga hemarbetena hafva i dessa tre klasser, der de redan förut varit ganska obetydliga, ännu mera inskränkts*. Hemscripta i de följande klasserna stå deremot i ett så bestämdt förhållande till den ännu gällande föreskriften om den skriftliga afgangsexamen, att en ändring i denna examen på det närmaste sammanhänger med en utvidgning eller inskränkning af de skriftliga arbetena i de sist afsedda klasserna. Till frågan om denna skriftliga afgangsexamen återkommer jag senare och vill därför för närvarande lemna denna punkt. 4:o *de egentliga lärotimmarna äro inskränkta i första klassen från trettio timmar till tjugufyra och i andra och tredje klasserna från trettiotvå till tjugåtta timmar i veckan*. Slutligen 5:o *har de klassiska språkens inträde i undervisningen blifvit uppskjutet till den fjärde klassen*.

Dessa äro de lindringar, som kommit de tre lägsta klasserna till godo, lindringar, som helt visst för dessa klasser äro rätt betydande. Dock tager jag mig här friheten påminna om hvad jag förut i skolfrågan yttrat till statsrådsprotokollet och förliden riksdag mera än

en gång varit i tillfälle att betona, att nemligen alla dessa särskilda föreskrifter i sjelfva verket litet eller intet skola förmå att uträtta annat än i ett qvantitativt hänseende, enär hufvudsaken beror derpå, att alla dessa lindringar komma att hvilat på *en qualitativ* grund, nemligen en förbättrad undervisningsmetod; ty på läraren, mine Herrar, beror ytterst, huru det hela skall gå; och om man lagstiftade än så mycket, för att förebygga öfveranstängning, så tror jag dock, att den skulle uppkomma under en oförståndig och öofvad lärares ledning, äfven om litet arbete i skolan och få skriftliga hemprofv vore anbefallda. Mitt yttrande härutinnan till statsrådsprotokollet blef af Riksdagen nästan ordagrannt upprepadt i dess underdåniga skrifvelse, och jag har deri ett så kraftigt stöd, att jag icke vill underlåta att för Kammaren uppläsa en del deraf:

”I afseende på 12:te punkten: om nödiga åtgärders vidtagande för lärarebildningens befrämjande, är jemväl Riksdagen fullkomligt öfvertygad om otillräckligheten af hvarje annan åtgärd än den, som står att åstadkomma genom en för det afsedda ändamålet enkom inrättad anstalt, äfvensom derom, att på lärarebildningen och på den inverkan hon förmår utöfva på den offentliga undervisningen kommer att bero, långt mer än på enskilda föreskrifter och lagstadganden, ej allenast huruvida öfveranstängningen i vårt lands skolor verkligen och fortfarande skall blifva afhulpen, utan ock huruvida vårt undervisningsväsende skall i sin helhet lyckas erhålla en högre lyftning“.

Men, skall man kanske säga, skulle icke dessa lindringar, som icke utsträckts längre, än till och med den tredje klassen, lämpligen kunnat utsträckas äfven till de högre klasserna? Härvid tillåter jag mig erinra, hurusom Kongl. Maj:t och Riksdagen hafva varit fullkomligt ense i alla de punkter, som rörde de tre lägsta klasserna. Derföre fanns icke något skäl att fördröja den ifrågasatta anordningen af dessa. Deremot fattades rörande den fjerde klassen sådana beslut, att icke någonting kunnat för denna och de öfre klasserna bestämmas, med mindre man skulle riskerat, att den viktiga åtgärden skulle komma att kanske inom kort återtagas. Jag anhåller att härvid få påminna derom, att i fjerde klassen börjar den så kallade bifurkationen. Der uppträda först de tvänne linierna; men de uppträda, enligt förslaget, i fjerde och femte klasserna så med hvarandra förenade, att de endast i ett ämne med åtta timmar i veckan skulle vara från hvarandra skilda. Den ena linien borde nemligen läsa latin åtta timmar, under det att den andra linien läste åtta timmar engelska. Reallinien vore således i de flesta ämnen noggrannt förenad med den klassiska linien. Men under det att icke någon tvist uppstått derom, huru mångårig kurs borde gifvas den klassiska linien, har deremot detta varit förhållandet i afseende på reallinien. Det har ifrågasatts — och det i denna Kammare — att den reala linien borde göras sjuårig och nioårig, under det att Kongl. Maj:t föreslagit densamma till åttaårig, ett förslag, som vunnit Andra Kammarens bifall och understöds af en ganska betydande minoritet i denna Kammare. Det säger sig ju sjelft, att en läsordning för den reala linien, innan det är afgjort huruvida afgangsexamen på densamma skall ega rum

efter två-, tre- eller fyra-årig öfverkurs, omöjligt kan bestämmas, utan att äfventyra, att hvad som är gjordt på försök det ena året måste det andra året förkastas och ordnas på annat sätt. Det är på grund häraf, som några allmänna föreskrifter icke kunnat gifvas mera än för de tre lägsta klasserna.

Den *andra frågan*, som af interpellanten blifvit ställd i nära sammanhang med den förra, men som jag anhåller att få särskildt besvara, emedan på densamma synes vara lagd en synnerlig vikt, lyder sålunda: "och hvilka åtgärder kunna från Herr Departements-chefen förväntas med anledning af Riksdagens uttalade mening angående ändring af det latinska stilprofvet i maturitetsexamen?" Det har, om jag icke misstager mig, i de inledande reflexioner, som finnas framför denna punkt, med en viss klagan af interpellanten anmärkts, att några lindringar vid den sist företagna skriftliga afgangsexamen, med spänd väntan motsedda af föräldrar och målsmän, icke egt rum. Men hade en sådan ändring skett, som af den ärade interpellanten blifvit önskad, så hade, enligt min åsigt — och jag tror mig icke säga för mycket om jag säger de allra flesta pedagogers — *icke* någon lindring i profvet uppkommit, utan en ganska betydlig försvåring. Det nu varande stilprofvet från svenska till latin hvilat på en under flera år för detsamma väl afpassad undervisning i latinska språket. Dessa många latinska hemskripta äro just förberedelser för slutskrifningen, och undervisningen å lärorummet fäster vid allt detta synnerligt afseende; med ett ord, allt är förberedt för att detta slutprof skall kunna utan svårighet af ynglingen presteras, om han med flit följt med undervisningen. Man har inbillat sig, att en översättning från latin till svenska skulle vara mycket lättare, och jag vill nu icke förneka *möjligheten* häraf eller i fråga sätta den större ändamålsenligheten af ett sådant prof — dock skulle aldrig den äsyftade lättningen kunna vinnas förr än efter en föregående tillämpning af en annan undervisningsmetod i det latinska språket, än den som hittills blifvit följd. Att hastigt införa en förändring i detta hänseende och ålägga ynglingarne att utan nödiga förberedelser verkställa översättningsprofvet från latin till svenska skulle säkerligen åtföljas af ett af dem icke förtjent nederlag. Jag vågar för denna åsigt åberopa Riksdagens förlidna år aflättna skrifvelse, der, enligt mitt förmenande, med fullkomlig befogenhet och med fullt riktig insigt i sakens rätta förhållande yttras, att "genom en förändring af det skriftliga profvet för afgangsexamen i det af Riksdagen ofvan angifna syftet blefve en förändring i metoden i latinundervisningen en gifven följd". Det torde säga sig sjelft, hvilken af dessa förändringar, förändringen af afgangsexamen eller af undervisningen, är antecedens och hvilken följaktligen bör vara consequens; och då icke någon tid ännu gifvits att ändra undervisningsmetoden i latin inom elementarläroverken, borde det icke förundra någon, att icke någon ändring i det latinska skrifprofvet inträdd.

Slutligen har ett *tredje* spörsmål blifvit framställt: "När kan realskolans lärokurs komma att förminskas från 9- till 8-årig eller till dels 9-årig och dels 7-årig i öfverensstämmelse med Första Kammarens vid sistlidne riksdag fattade beslut i frågan?" Härpå kan

lemnas ett mycket enkelt svar, då jag förutsätter, att ingen i denna Kammare icke känner Kongl. Maj:ts proposition till denna Riksdag, i hvilken realkursen i de öfre klasserna är antagen blifva treårig, och att det får anses såsom gifvet, att på denna kurs' olik-årighet beror sjelfva statsanslagets belopp. Då detta åter är beroende på Riksdagens beslut, och nämnda Kongl. proposition innan kort torde komma att behandlas, säger det sig sjelft, att svaret på det framställda spörsmålet icke kan blifva annat än detta: när Riksdagen bestämt, om den vill lemna medel till en 7-årig, 8-årig eller 9-årig öfverbyggnad på reala linien.

Herr Ribbing: Jag ber att till Herr Chefen för Ecklesiastikdepartementet få frambära min tacksamhet för det svar på de af mig framställda spörsmål, hvilket kommit mig och Kammaren till del, men jag anhåller, för att icke blifva på något sätt misskänd, att få nämna, att då Herr Ecklesiastikministern yttrade, "att ett spörsmål *lärer* blifvit framställt," jag dock, innan jag framställde detta spörsmål, enskildt meddelat Herr Ecklesiastikministern detsamma, så att det för honom icke varit okänt, att dessa spörsmål skulle komma att framställas.

I det svar, Herr Ecklesiastikministern nu afgifvit, antyddes, att då undervisningen i de nedre klasserna, såsom hvar och en vet, redan har börjat att organiseras efter den plan, som Kongl. Maj:t framlagt och Riksdagen bifallit, så skulle dermed allt vara gjordt, som rimligtvis kunde fordras, och såsom skäl derför yttrade Herr Ecklesiastikministern, att hvad som lärdes i kvantitativt afseende äfven skulle beaktas i kvalitativt hänseende. För min del skulle jag tro, att den ena af dessa båda saker icke behöfde bortgå för den andra, om äfven några lindringar i de öfre klasserna också hade skett. Ecklesiastikministern hade sjelf framställt den fråga, som sjelfmant erbjuder sig i följd af de förändrade anordningar, som skett inom de nedre klasserna, nemligen: kunde icke lindringarne utsträckas äfven till de högre klasserna. Det lär väl vara fråga om detta icke kunnat ske. Jag är visserligen icke någon skolkarl, men jag är far för flera söner, och det må då icke undras öfver om man under ovissheten, om icke så kunnat ske, har blifvit, såsom jag i min interpellation nämnt, något orolig. Denna fråga skall jag dock icke vidare tillåta mig att bedöma, men jag ber att få säga, att för mig är det ännu icke rätt klart, huruvida icke lindringar i de öfre klasserna i afseende på hemthemata kunnat göras, utan att derigenom något förlorats i den kvalitativa undervisningen.

I afseende på det skriftliga profvet har jag tillåtit mig anmärka såsom någonting eget, att icke den enkla lindringen har blifvit medgifven, att ynglingarne skulle få jemte ordboken äfven medtaga grammatiken. Det vore underligt, om detta skulle ovilkorligen sammanhånga med organisationen i sin helhet, och jag har, efter samtal med lärare i skolorna, fått den uppfattningen, att endast den omständigheten, att ynglingarne finge medtaga grammatiken, skulle verka särdeles lugnande på deras sinnesstämning under afläggandet af det skriftliga profvet. Då nu Kongl. Maj:t sjelf för ett år sedan fram-

ställt detta sätt till lindring, må det icke undras, om man blifvit förvånad öfver att denna lindring vid det sist aflagda profvet icke blifvit medgifven. Jag undrar, om icke vid hvarje utrikes kabinett i hela Europa en grammatik ligger på dess bord; och, om det så är förhållandet, synes det mig, som om man borde låta ynglingarne vid afläggandet af det skriftliga profvet få medtaga grammatiken. Deri skulle väl icke ligga någon våda, men det skulle vara lugnande så väl för föräldrar och målsmän som för ynglingarne sjelfva.

I afseende på det svar, som kommit oss till del angående latin-skrifningen och frågan om öfversättningsprof från latin till svenska eller från svenska till latin, är det ganska svårt för mig att bedöma, huruvida undervisningsmetoden i sin helhet behöfver förändras hela skolan igenom, för att man skall kunna utsätta sig för det vägspelet att låta en bestämmelse om valfrihet i detta hänseende gå af stapeln. Detta medgifvande, om det kunnat ske — och för min del vågar jag tro detta, oaktadt jag icke kan berömma mig af att ega någon speciel insigt i hithörande frågor — skulle hafva varit ett tecken till att man velat öfvergå till den mycket viktiga frågan, huruvida icke i embetsexamina i allmänhet valfrihet mellan de döda och de lefvande språken kunde ega rum. Jag tror, att man med spänd väntan motser något i den vägen.

Beträffande realskolans kurser och dess förändring till sju-, åtta- eller nio-årig, så trodde jag visserligen icke, att detta egentligen skulle vara en anslagsfråga eller att det skulle bero på Riksdagen. Jag hade trott, att enligt 89 § Regeringsformen, som handlar om rikets allmänna hushållning, Kongl. Maj:t hade den rätten att uttala sitt bestämda ord, och att Riksdagen egde att uttala sig om den vill lemna medel på de grunder Kongl. Maj:t funnit godt att stadfästa. Det är väl således på Kongl. Maj:t det bör bero om denna realskola skall blifva sju-, åtta- eller nio-årig. Ett sådant uttalande hade jag för min del väntat mig, och hoppas jag få ett bestämdt svar, så att vi kunna veta, hvad vi hafva att rätta oss efter och således kunna uträkna, när vi få realskolan ordnad på ena eller andra sättet.

Herr Bergstedt: Genom de frågor, som här blifvit framställda af interpellanter, och i det med största intresse afhörda svar, som Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastik-departementet derpå afgifvit, hafva några stora grundsatser rörande elementarläroverkens angelägenheter blifvit bragta å bane, så stora, att jag hoppas, att Kammarerna icke skall taga det illa, om jag anhåller att för några minuter taga Kammarernas uppmärksamhet i anspråk. Jag gör det så mycket hellre, som jag vid förra riksdagen af en enskild omständighet var förhindrad att deltaga i diskussionen öfver ett par särskilda punkter i Kongl. Maj:ts proposition angående vissa förändringar i elementarläroverkens organisation. Jag vågar för min del att betvifla visheten af det då fattade beslutet — och jag har åtminstone mitt samvete i det fallet rent — då man ansett sig icke böra bibehålla det latinska öfversättningsprofvet såsom en kontroll på en ynglings mogenhet vid afgangsexamen. Jag finner för min del det alls icke omöjligt, att för en blifvande läkare eller jurist eller tek-

niker, eller med ett ord en yngling, som för hvad ändamål som helst studerat latin såsom tankehyfling, detta prof må kunna efterskänkas, om något annat förnuftigt sättet i stället. Jag har nemligen denna föreställning grundad på någon liten erfarenhet, icke såsom elementarlärare, men såsom akademisk lärare, att för de egentliga språkstudier eller för den filologiska bildningen, som skall förtjena namn af sådan, detta öfversättningsprof är alldeles outhärligt, och jag skulle för min del beklagat, om Kongl. Maj:t, i första ifvern att gå Riksdagens önskingar till mötes, hade kastat detsamma öfver bord. Huruvida det för all framtid skall kvarstå eller icke, beror på om något patent uttages på en mekanisk uppfinning, som går ut på att förvandla två år till sex månader eller sex veckor till två dagar, med ett ord, att bibringa menniskor kunskaper inom ett koncentreradt mått af tid och i en koncentrerad form, alldeles som Liebig's kött-extrakt, hvarigenom man kan med ett uns erhålla samma föda som förut af ett helt skålpund. Till dess ett sådant patent blir uttaget, skall jag för min del ajournera mitt omdöme i denna del, och det må tillåtas mig, att jag fortfarande ställer mig på de otrognes sida. Detta är en sak, som vi snart nog få tillfälle att tala om, kanske på ett allvarsammare sätt.

Jag skulle för min del tro, att det icke vore omöjligt att lösa denna meningsskiljaktighet på det sätt, att, i fall elementarläroverken skola bibehålla sin roll af att vara högre humanistiska bildningsanstalter och särskildt en förberedelse för den filologiska bildningen, denna pröfning icke allenast bibehålles utan måhända göres mycket allvarsammare än förut, emedan jag föreställer mig, att den kännedom om en ynglings kunskaper, som vinnes genom ett riktigt begagnande af detta prof, icke annorlunda skulle vinnas utan genom en oerhörd tidspillan. Jag tror, att en förständig bedömare skall med en enda blick på ett sådant scriptum bättre bilda sig ett omdöme om hvad han vill veta, än genom många timmars förhör. Deremot anser jag icke nödigt att för dem, som icke vilja hafva för mycken klassisk barlast, detta prof bibehålles, eller att man skall belasta svagt utrustade naturer dermed och derigenom blott hålla deras föräldrar i en ganska förklarlig ångslan. Jag föreställer mig, att det skulle vara väl, om elementarläroverken utvecklade sig på det sättet, att de fournerade antingen mycken eller också liten bildning, allt efter behag, så att den, som läst sitt lilla nödortftiga latin i skolan för att hyfsa skallen och exercera tankekraften och för att sedermera aflägga de små prof, som i de akademiska examina kunna fordras för inträde i rättegångsverken o. d., kunde slippa detta öfversättningsprof och icke behöfva utarbета sin hjerna dermed; men att det deremot finge fakultativt kvarstå för den eller dem, som ville drifva verkliga språkstudier samt derföre aspirera högre betyg, och för hvilka jag anser det oundgängligt.

Under diskussionen har i det genmåle, som interpellanten gjorde på Herr Statsrådets svar, blifvit yttradt, att interpellanten hade önskat, att dessa lätnader skulle gått så långt, att äfven grammatikan också finge begagnas i detta prof, och att han trodde sig veta, att på hvarje kabinetsbord funnes grammatikan i landets språk. Jag

vet icke, om det så förhåller sig, då jag icke haft den lyckan se något kabinett i hvardagslag; men jag skulle föreställa mig, att ett prof med grammatik icke uträttar detsamma som ett prof utan grammatik. Ehuru jag visserligen icke hört talas derom, förekommer det mig alldeles tydligt, om ett enstaka fel i böjning eller form skulle vara begånget, att en lärare, som har något omdöme, icke lägger ynglingen detta till last, om han blott ser, att tillräckliga kunskaper i öfrigt finnas.

Jag kommer nu till en annan sak, som intresserar mig på det högsta. Om jag icke är öfvertygad om Riksdagens vishet, då den begärde det latinska öfversättningsprovets afskaffande, är jag det mindre ännu, då det förutsattes en förkortning af realbildningen. Denna slags bildning är hos oss så ny, att vi icke veta hvad vi hafva eller hvad vi vilja hafva. Det föresväfvar oss, att denna realbildning skulle egentligen bero derpå, att den lemnades oberörd af den klassiska bildningen, och man har haft en mer eller mindre fördomsfull föreställning derom, att den klassiska bildningen är ett pedanteri, hvarmed man belastar personer och som de, lika som luftseglaren i sin balong, sedermera hafva att kasta ut, för att uppstiga till de högre medborgerliga rymderna. Jag har litet vänskap för den klassiska bildningen af gammalt, och jag skulle icke vilja upplefva den dag, då vårt fosterland helt och hållet kastar den öfver bord, men jag tillstår, att jag för min del tror, att den klassiska bildningens framtid beror på, icke att allt tvingas att gå åt detta håll, utan att den, såsom bildning, måtte stå qvar såsom något lockande för ett fåtal, som har vilja och lust att lära känna densamma; hvaremot jag är öfvertygad, att den stora massan icke behöver densamma. För att emellertid komma till klarhet om, hvad realläroverket är och hvad det kunde vara, är det en sak, som icke får förbises, eller hvad som fordras af dem, som skola föra industrien framåt, och detta gör att jag för min del icke vill vara med om att ställa realbildningen på amortering. För inträde i krigsskolan, vid skogsinstitutet eller på apotek tror jag nog, att det kan vara tillräckligt med sju klasser; men deremot är jag öfvertygad om, att det är omöjligt, eller åtminstone skall möta de största svårigheter, att med en åttaårig realbildning uppstiga i ett sådant läroverk, som vi hoppas, att teknologiska institutet skall blifva, eller ett stort polytekniskt institut. Nu är, såsom Herrarne känna, den komité, som sysselsatt sig med den tekniska undervisningen, af den åsigt, att hvarje särskildt prof för inträde i detta läroverk bör försvinna, och att den yngling, som genomgått ett fullständigt realläroverk, skulle hafva rätt att utan särskild examen vinna inträde deri. Jag är öfvertygad, att det blir omöjligt för en yngling, om än aldrig så rikt begåfvad, att kunna från åttonde klassen i ett realläroverk inträda i ett sådant polytekniskt institut med fullt tillräckliga förkunskaper. Hvad angår en särskild anordning af sjuåriga realläroverk, är detta en fråga af så många tekniska svårigheter, att jag derpå icke nu vill inlåta mig.

Som Kammaren behagade finna, har meningen med denna lilla framställning, som jag haft äran afgifva, hvarken varit något klander af interpellantens tankegång eller af det svar, som Herr Statsrådet

derpå afgifvit, hvilket varit i många afseenden upplysande, utan endast att uttrycka något, som legat mig på hjertat och som jag vid förra tillfället varit förhindrad att uttala; och jag får vördsamt anhålla om ursäkt, om jag skulle missbrukat Kammarens tid för att, som man säger, *espektorera mig*.

Grefve Beck-Friis: Jag får anhålla om ursäkt, att jag yttrar mig i detta ämne; men då ödet så fogat, att elementarläroverksfrågan behandlas på den afdelning i Stats-Utskottet, der jag har min plats, tillåter jag mig säga några ord. Jag skulle anse, att det för denna frågas lyckliga lösning skulle vara upplysande att få ett förtydligande af det svar, som Herr Statsrådet nu afgifvit på den frågan, huru kurserna för det reala läroverket komma att anordnas, om de skola blifva tre- eller fyraåriga; ty derpå beror naturligtvis väsendt-ligen det svar, som Riksdagen kommer att afgifva på Kongl. Maj:ts proposition i denna del. Herr Statsrådets yttrande i detta hänseende syntes mig ej fullt tillfredsställande, och såsom jag uppfattade hans ord gick det ut derpå, att, om Riksdagen säger, att det skall blifva en treårig kurs, den då inskränkes till tre år, likasom att, i händelse Riksdagen anser, att kursen bör blifva fyraårig, den då kommer att utsträckas till fyra år. Ett sådant yttrande kan innebära att, om kursen bestämmes till treårig, man skall fordra af denna kortare kurs lika stor produkt som af en fyraårig, eller att undervisningen kommer att sammanträngas så, under den treåriga kursen, att slutpröfningen och fordringarne vid densamma blifva enahanda som efter en fyraårig kurs. Jag skulle i detta afseende önska att få ett något tydligare svar.

Herr Statsrådet Wennerberg: Det förhåller sig alldeles så, som interpellanten nyss nämnt — hvilket jag dock ansåg vara af allt för privat natur att här omtala — eller att han välvilligt tillställt mig sitt spörsmål ett par dagar, innan det framställdes här i Kam-maren. Vi kommo då i tillfälle att samtala om saken, och jag yttrade, hvad han ock säkerligen kan bevittna, att jag var villig att besvara hans spörsmål när som helst, blott han ville välja någon annan dag än den, då åttonde hufvudtiteln skulle förekomma i båda Kamrarna, enär det lätt kunde hända, att jag vid besvarandet af interpellationen kunde invecklas i en lång diskussion och således försumma min pligt när de särskilda punkterna i nämnda Kongl. Maj:ts proposition före-kommo till afgörande. Om den diskussion, som nu här förelupit, i stället hade egt rum i torsdags och blott hade tagit den tid, som den redan nu gjort, så vågar jag också tro, att två punkter i denna proposition icke fått den utgång i Andra Kamraren, som de fingo, enär jag der lyckades gifva några upplysningar, som måhända i ej ringa mån verkade till bifall. Jag tror derföre icke, att någon skall undra, att jag utbad mig en annan dag för besvarande af interpellationen. Allt detta synes mig dock egentligen icke höra hit. Men då interpellanten berört detta förhållande, torde för mig deruti ligga en ursäkt, att jag besvärat Kamraren med att derom yttra några ord.

Interpellanten nämnde nyss något, som jag, om jag kommit att tänka derpå, utan tvifvel skulle hafva vidrört i mitt första anförande; det var frågan om grammatikan, huruvida den icke redan nu skulle få af ynglingarne begagnas vid det skriftliga afgångsprofvet. Jag vill dervid endast anmärka, att vi hafva lärare och censorer, som, jag är derom fullt förvissad, veta att bedöma ett skrifprof med afseende å de särskilda svårigheter sjelfva uppgiften för detsamma inneburit. Det är nemligen omöjligt att afmätta dessa uppgifter så, att de hvarje år blifva precis lika svåra eller lika lätta; men det är också känt, att lärare och censorer, då de funnit att i uppgifterna förelegat nog stora svårigheter, låtit detta inverka på sig vid betygets sättande och de hafva i sådana fall ansett sig böra hafva derefter afpassade fordringar. Hafva uppgifterna åter varit lätta, hafva deras fordringar stälts i mån deraf högre. Om nu ynglingen finge taga sin grammatika med sig, skulle detta antagligen icke vara någon vinst för honom i afseende på betyget, ty lärarne och censorerne skulle blifva strängare i bedömandet af hans scriptum än eljest. När ynglingen icke allenast haft lexikon utan äfven grammatika att tillgå, så skulle ett fel bedömas desto strängare, som det visade en betänklig brist på lokalkänedom i den sistnämnda hjelpredan. Med så utmärkta män, som vi haft lyckan att ega såsom censorer, och med den rättskaffenhets, för hvilken våra lärare gjort sig kända torde det alltså, med afseende på den större eller mindre lättheten att genomgå profvet, vara likgiltigt, huruvida ynglingen får hafva grammatikan med eller ej.

Slutligen vidrörde interpellanten en sak, som äfven framhållits af de båda följande talarne och om hvilken jag nu anhåller att få yttra några ord. Han ifrågasatte, huruvida realkursens längd vore beroende på ett Riksdagens beslut eller ej. Det är dock, enligt min förmodan, rent af omöjligt för Kongl. Maj:t att, såsom det nu blifvit föreslaget, åstadkomma en treårig real öfverskola, derest Riksdagen icke dertill lemnar medel, ty att olika lärarekrafter, och följaktligen anslag, behöfas för en 7-årig, olika för en 8-årig och olika för 9-årig skolkurs, det torde väl säga sig sjelft. I det afseendet är frågan således beroende på Riksdagens beslut; administrativt veta vi väl att det tillkommer Kongl. Maj:t att bestämma, om realskolan skall få den eller den anordningen, men detta, liksom hela elementarläroverkets organisation, hvilat dock ytterst på anslag, ty om Riksdagen till exempel ej vill gifva anslag till något enda fullständigt elementarläroverk, lära vi väl ej få annat än fem- och treklassiga skolor.

De båda följande talarne hafva äfven ifrågasatt, huruvida man med den af Kongl. Maj:t föreslagna treåriga öfverkursen på reallinien skulle kunna sträcka sig så långt fram, att man kunde nå teknologiska institutet, och huruvida man efter denna treåriga kurs skulle komma att fordra detsamma som efter en fyraårig eller tvåårig. Redan vid föregående riksdag framställdes skälen för Kongl. Maj:ts proposition om en treårig realöfverbyggnad, och det har därför icke ansetts behöfligt att återupprepa dem i all sin vidlyftighet för den nuvarande Riksdagen. Min öfvertygelse är fortfarande den, att man med en treårig realöfverbyggnad vinner allt hvad lämpligen bör kunna väntas af elementarläroverket. Derest man sträcker det längre, kommer detta

att i viss mån blifva en tillämpningsskola; om man åter fordrar mindre, kommer tillämpningsskolan att å sin sida nödgas upptaga rollen af ett elementarläroverk. *A ena sidan* har man ansett det bildningsmått, som i en treklassig realöfverbyggnad skulle inhämtas, vara onödigt stort och förmenat att, i synnerhet för de ynglingar, som ämna gå den militära vägen, skulle det vara tillräckligt att genomgå en tvåårig kurs. Jag vågar påstå, att detta icke är händelsen, ty antingen ställa vi då för denna i vårt land högt ansedda samhällsklass fordringarne på humanistisk bildning så lågt, att vi ingalunda komma att göra fäderneslandet och dem en tjänst dermed, och handla i motsats mot hvad som sker i främmande länder af någon betydighet, der man numera är synnerligen angelägen om en god grund för den militära bildningen, eller ock måste vi söka att på ett mer eller mindre lyckadt sätt ersätta den bristande underbyggnaden af allmänna kunskaper genom att vid krigsskolan indraga ämnen, som icke äro militära, och följaktligen göra krigsskolan till ett slags elementarskola. *A andra sidan* åter har, framför allt från dem som intressera sig för den i våra dagar så betydelsefulla tekniska bildningens utveckling, dragits i tvifvel, om en treklassig realöfverbyggnad skulle vara tillräcklig för att förmedla lärjungens öfvergång till ett sådant läroverk som en polyteknisk skola eller till det nuvarande teknologiska institutet. I stället för att på *ett enda* läroverk offra tillräckliga summor för att der genom nödiga lärarekrafter och duglig undervisningsmateriel lemna den bästa möjliga undervisning åt de ynglingar, som ämna sig denna väg, skulle vi alltså hellre försöka att vid *många* elementarläroverk åstadkomma en tillämpningsbildning, som helt visst aldrig skulle kunna lyckas i någon mån täfla med den, som lemnades vid det särskilda läroverket med en fullgod utrustning. Skulle någon invända att teknologiska institutet härigenom komme att få sänka sig ned mot elementarläroverket på ett sätt, som för detta institut vore mindre önskligt och med dess nuvarande lärarekrafter nästan omöjligt, så vill jag fråga: hvilket är ur ekonomisk och pedagogisk synpunkt bättre, att en behöflig ändring sker vid *ett* läroverk eller att den vidtages vid *många*? Att förrycka elementarläroverken så att de blifva tillämpningsskolor, det är att begå samma fel, som om man förrycker folkskolan genom att söka göra den till elementarläroverk; och att på sådant sätt sönderbryta de särskilda skolornas begrepp är icke, efter hvad jag tror, rätt; det har redan visat sig vara olyckligt, ej blott hos oss, der ett och annat försök blifvit gjordt, utan äfven i andra länder. Låt hvarje läroverk försöka, så vidt möjligt är, fylla *sin* uppgift, låt folkskolan vara folkskola, elementarläroverket vara elementarläroverk och tillämpningsskolan förblifva tillämpningsskola, utan att blanda det ena ihop med det andra! Derigenom torde man bäst tillgodose den undervisning landets barn hafva rätt att fordra.

Herr Ribbing: Jag ber Herr Talmannen och Kammaren om ursäkt att jag ännu en gång tager till ordet, men ett tillfälle sådant som detta är alltför sällsynt och frågan är alltför vigtig för att jag ej skulle vilja om möjligt med något strå bidra till lösningen af den

viktiga fråga som nu är före. Jag ber då först att få uttala min förvåning öfver det yttrande Herr Ecklesiastik-ministern senast fällde, att nemligen det vore alldeles "*likgiltigt*" om grammatikan finge medtagas i det skriftliga proftet eller ej. Herr Ecklesiastik-ministern har dock sjelf till förra Riksdagen framlagt ett lindringsförslag, enligt hvilket detta medgifvande skulle göras; men om det är alldeles likgiltigt, så innebär det ju ej någon lindring, utan vore detsamma som intet. Det är härjemte mycket frågan om huruvida det af mig senast framställda spørsmålet, huruvida realskolan skall organiseras på 7, 8 eller 9 år, ännu blifvit fullt utreddt. Det har visserligen sagts, att det berodde på Riksdagen att bevilja anslag för en 7, 8 eller 9-årig kurs, men det spørsmål jag tog mig friheten framställa var, huruvida, när Riksdagen beviljat anslag, organisationen med indragning af en eller två af realskolans nuvarande högsta klasser, då genast kommer att träda i verket eller huruvida man skall afvakta den period, då ynglingarne hafva genomgått hela denna kurs, innan sjelfva organisationen blir färdig. Det är detta som jag tror vara af särdeles stor vikt att få veta och hvarom jag ännu en gång anhåller att Herr Chefen för Ecklesiastik-departementet ville närmare upplysa.

Herr Bergstedt: Ännu en gång ber jag att få besvara Kam-maren med några ord. Då Kammaren i afton har den tillfredsställelsen att få svar på frågor som framställas, ville äfven jag helt anspråkslöst och i all ödmjukhet bedja att få framställa en fråga, nemligen om hvad som skall anses vara tillämpningsundervisning och hvad elementarundervisning? Att sluta af det föredrag, som Kammaren nu haft nöjet höra från statsrådsbanken, förefaller det mig väl som om jag sjelf med ledning af detsamma borde besvara frågan så: tillämpningsundervisning är ren elementarmatematik, eqvationsteori möjligen och plan trigonometri, stereometri samt trigonometri, logaritmer och serier. För mig ställer sig icke tillämpningsundervisningen fullt på det sättet; och jag tror icke heller att våra technici skulle vilja gå in på en sådan tolkning af detta begrepp. Vore den riktig, skulle också de flesta af våra elementarläroverk på reallinien hafva öfverskridit sin befogenhet och slagit in på tillämpningsundervisningens område, hvarifrån de skola för framtiden stängas ute. Jag tror att denna fråga är af så stor vikt, att det väl behöfves att få ett bestämdt uttalande i densamma, fastän jag vid detta tillfälle ej har något skäl att hoppas på svar derutinnan.

Herr Statsrådet Wennerberg: Jag fruktar, att, om jag inlåter mig på några vidare svaromål, kommer jag att framkalla så många nya interpellationer och dessa af så obetydlig beskaffenhet, att jag, långt från att lyckas utreda saken, såsom det varit min uppriktiga mening, kommer att bidra att inveckla densamma genom det lätt nog otillfredsställande i svaren på otydliga och sväfvande frågor. Jag anhåller därför att få för tillfället sluta med hvad jag nu haft äran att säga.

Fortsattes föredragningen af Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 7, angående villkoren för tillverkning och försäljning af bränvin.

13:de punkten.

Herr Hammar: Då förslag först väcktes inom Utskottet i förevarande ämne, hade det en hel annan omfattning än det sedan fått; det var då fråga om att både hushållningssällskapens och landstingens andelar skulle fördelas efter folkmängden i stället för efter den grund som för närvarande gäller. Detta förslag rönt dock icke synnerligen mycket medhåll inom Utskottet, utan Utskottet slutade med det skrifvelseförslag, som nu föreligger. Detta förslag är väl i sig sjelft temligen oskyldigt, och jag skulle kanske icke hafva reserverat mig mot detsamma, om ej uti motiveringen influtit några ord, som jag icke kan gilla; det heter nemligen der, "att Utskottet ansett en förändring och en jemnare fördelning efter länens folkmängd eller annan lämplig grund böra åvägbringas." Det är dessa ord "efter länens folkmängd eller annan lämplig grund" som jag för min del icke kan gilla. Om bränvinsskatten utginge i en gemensam skatt, i hvilken både tillverknings- och försäljningsavgifterna voro sammanslagna och till följd deraf allt det bränvin som konsumerades vore lika beskattadt, skulle jag kanske också medgifva att folkmängden vore en lämplig fördelningsgrund, men då så för närvarande icke eger rum, utan tillverkningskatten är en och konsumtionsskatten en annan, kan jag icke anse folkmängden såsom lämplig grund. Vi få väl erinra oss att de hushållningssällskap, som hafva stora inkomster, hafva det på grund deraf, att de försäljningsställen som finnas inom hushållningssällskapets område äro ordnade på ett lagenligt och ändamålsenligt sätt, samt att å andra sidan de hushållningssällskap som hafva små inkomster just äro de, inom hvilkas område bränvinshandeln icke är väl eller lagenligt ordnad, ty annars skulle de äfven hafva haft stora inkomster af försäljningsavgifterna. Jag tror nemligen icke att man kan påstå, att der konsumeras mindre bränvin än i de andra. Bland skälen för Utskottets förslag har jag äfven hört, att när till exempel en stor stad låge vid gränsen mellan två län, såsom till exempel Göteborg, så konsumerades icke allt det bränvin i staden, som försålles der, utan att mycket deraf i det nu angifna fallet ginge till norra Halland och Westergötland, samt att följaktligen dessa provinser borde vara berättigade att få någon andel i försäljningsavgiften. Detta låter visserligen säga sig, men om på grund deraf just de mera aflägsna provinserna, till exempel de norrländska, äfven skulle vara berättigade att få dela de försäljningsavgifter der inflyta, det kan jag ej finna, och det blefve dock följden i händelse avgiften skulle fördelas efter folkmängden. Hvad sjelfva skrifvelseförslaget i öfrigt angår har jag icke heller kunnat instämma i det, helt enkelt af det skäl, att det synes mig vara en fråga af bevillningsnatur, hvilken Riksdagen således sjelf skulle kunna bestämma öfver. Då Riksdagen icke kan enas om någon grund för fördelningen af ifrågavarande avgifter, synes det mig icke vara rätt välbetänt att begära af Regeringen att den skall framkomma med ett förslag, som efter ett vidlyftigt arbete kanske i

lyckligaste fall hade utsigt att antagas i ena Kammaren och förkastas i den andra. Till följd häraf får jag vördsamt anhålla om afslag på hela den föreslagna skrifvelsen.

Herr von Stockenström: Äfven jag har låtit anteckna mig såsom reservant mot Utskottets tillstyrkan i denna punkt. Jag ber, med anledning deraf, att till en början få förena mig i hvad den näst-föregående talaren yttrade och att dessutom få tillägga några ord.

Om vi gå tillbaka till den tid, då nu gällande bränvinslagstiftning tillkom, till 1853—1854 årens riksdag, så visar det Särskilda Utskottets betänkande, att man inom Utskottet var enig derom, att det var principiellt riktigt, att de försäljningsavgifter, som utgingo från en ort, äfven finge stanna derinom. Man hade i det fallet en förebild i den norska lagstiftningen, af hvilken man i många andra fall vid förslaget till bränvinslagstiftning hade tagit ledning. Den norska lagen af år 1845 bestämde nemligen, att de försäljningsavgifter, som utgingo inom kommunerna, vare sig i stad eller på landet, skulle tillfalla dessa kommuner och användas till kommunens fattigvård eller andra kommunala ändamål. Man trodde likväl, att det skulle kunna ligga en våda i att låta kommunen få behålla hvar och en den försäljningsavgift, som inom kommunen inflöte. Det skulle kunna uppmuntra kommunerna till att allt för mycket söka inrätta försäljningsställen, och man beslöt således föreslå, att avgifterna skulle ingå till en gemensam kassa, för att sedan fördelas efter folkmängden i kommunerna. Städerna, som af gammalt hade avgifter för sig och som man ansåg fortfarande behöfva dem, fingo behålla dem; men derjemte ville man anslå en del af avgifterna till allmänna behof inom ett större område. Det föreslogs då af Utskottet, att $\frac{1}{10}$ af avgiften skulle tillfalla kronan och $\frac{1}{10}$ länet. När detta förslag kom till Riksdagen, ansågo Rikets Ständer, att den andel, som Utskottet ville anslå till staten, ej borde utgå, utan att dessa avgifter borde helt och hållet stanna inom länet, och beslutet blef således, att icke $\frac{1}{10}$, såsom var förslaget, utan $\frac{2}{10}$ skulle tillfalla länet och ställas till hushållningssällskapens disposition. Att $\frac{1}{5}$ sedermera lemnats till landstingen är bekant. Sedermera har man sett, att vid flera tillfällen inom Riksdagen väckts förslag om förändrade grunder för dessa avgifters utgående, och bland dessa hafva äfven förekommit framställningar, åsyftande att avgifterna skulle fördelas på hela riket på samma sätt som nu är förslaget, men Riksdagen har vidhållit den princip, som från början gjorde sig gällande. På detta sätt hafva hushållningssällskapen från första början fått andel i avgifterna. En del af hushållningssällskapen, de äldre i landet, hade sina särskilda tillgångar redan förut, men de yngre hade nästan inga tillgångar utom ledamöternes avgifter och kunde således uträtta nästan intet. Det enda var, att de lemnade här och der några specier i belöning och pris vid profplöjningar, kreatursexpositioner o. d. Det var först när de fingo dessa avgifter, som de kunde börja utveckla den välgörande verksamhet, som de sedermera ådagalagt, och denna verksamhet har blifvit utvecklad på det sätt, att de inrättningar, som

genom

genom hushållningssällskapen kommit till stånd, icke äro afsedda för ett eller ett par år, utan för en längre tid. Om nn afgifterna skulle frångå hushållningssällskapen, så blefve deras verksamhet helt och hållet förlamad och deras inrättningar skulle förfalla. Bland dessa äro t. ex. landtbruksskolor, som grunda sig på de tillgångar, hvilka hushållningssällskapen väntat, att de fortfarande skulle få behålla.

Denna sak har, efter mitt förmenande, äfven en annan sida. Om man först vänder sig mot hushållningssällskapen och vill dela deras andel, såsom Utskottet föreslagit, så är jag öfvertygad om, att man i andra rummet skall komma till landstingen. De inrättningar, som landstingen gjort, äro ännu mer permanenta än hushållningssällskapens. Jag menar deras bidrag till kommunikationsanstalter, till sjukvårdsinrättningar o. s. v. Och har man en gång kommit in på den af Utskottet föreslagna väg, så är derjemte antagligt, att man vill gå ännu längre. Det blir då fråga om städernas och landtkommunernas andelar och af allt blir ett tvisteämne vid Riksdagen mellan partier och ortintressen. Sådant bör man helst undvika.

För mig framträder således frågan på det sätt, att, om en ändring skall komma till stånd, så är mycket större skäl att på en gång taga hela frågan i öfvervägande och icke börja med endast en del.

Ser man på den tabell, som är fogad vid Utskottets betänkande, så finner man, att det egentligen är i endast ett län, der hushållningssällskapet fått en mycket stor inkomst genom försäljningss afgifterna. Det är Göteborgs och Bohus län. Skulle en ändring inträda, blefve det egentligen endast derifrån som medel skulle tagas, för att delas ut på de andra länen. Jag har låtit säga mig, att man väntar, att i Göteborgs stad skall genom brännvinsförsäljning komma att inflyta omkring 400,000 R:dr. En femtedel deraf, eller 80,000 R:dr, går till hushållningssällskapet i länet. Skulle en ny fördelning emellan länen efter folkmängden ske, så komme icke mer än 4,300 R:dr att stanna kvar på Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap. Det tyckes väl dock vara temligen obilligt, att det sällskap, som har dessa stora tillgångar, skulle i en hastig vändning förlora så mycket. Då Göteborgs stad, genom att söka ordna brännvinsförsäljningen på bästa sätt, fått stora inkomster, så torde det vara en berättigad önskan, att de medel, staden skall afstå, blifva till nytta för trakter, som äro deromkring belägna, och medvetandet om att de så skola blifva måtte också bidraga till att sporra samhället att fortgå på den väg det beträdd. Jag skall ej trötta Kammaren med att vidare fortsätta mitt anförande, utan anhåller endast att vördsamt få yrka afslag å Utskottets framställning i denna fråga.

Herr Hasselrot: Då Särskilda Utskottet vid 1853—1854 årens riksdag stadgade den nu gällande fördelningsgrunden af försäljningsafgifterna mellan kommunerna, uppstod, på sätt den siste talaren nämnde, fråga derom, att hvarje kommun skulle få rätt att behålla de afgifter, som inflöte genom försäljning inom kommunen. Man fann likväl i sedlighetens intresse oklokt att ordna saken så, emedan då hvarje kommun skulle finna det fördelaktigt att upprätta så många

försäljningsställen som möjligt. Detta var skälet, hvarför man hvad landet angår lät alla afgifter ingå till en för länet gemensam kassa för att derifrån utdelas på de särskilda kommunerna efter folkmängden. Nu vill man utsträcka samma princip till hela riket, så att alla afgifter skulle inflyta till en kassa och sedermera fördelas emellan länen efter deras folkmängd. För min del kan jag ej finna annat än att en sådan fördelning är riktig, och hade Särskilda Utskottet vid 1853—1854 årens riksdag kunnat ana, till hvilka orimligheter den nu gällande fördelningsgrunden skulle leda, så hade Utskottet, derom är jag fullt förvissad, då framställt den fördelningsgrund, som nu är föreslagen.

Den förste talaren har sagt, att den större eller mindre inkomsten af bränvinsförsäljning skulle bero på huru kommunerna ordnade försäljningen. Ja, till någon, men högst obetydlig grad. Om man besinnar, att i vissa län finnas flera större städer, under det att i andra finnas endast några små, exempelvis i Kronobergs län endast *en*, så är naturligt, att afgifterna blifva högre i de förra än i de senare, hvilka dessutom kunna vara i mycket större behof af understödsmedel för sitt jordbruk, för kommunikationer och dylikt.

På grund af hvad jag sålunda anfört anhåller jag om bifall till Utskottets tillstyrkan.

Herr Brun: Vid förra sammanträdet, då fråga var om undanstillningar, som egde rum, tror jag att vi litet hvar uppfattade saken så, att de hufvudsakligen egde rum på landsbygden, der man ej hade så noggrann kontroll, som man kan hafva i städerna. Nu är fråga om att förändra fördelningsgrunden för den andel af bränvinsafgifterna, som tillfaller hushållningssällskapen, så, att en likformig fördelning mellan alla sällskapen skulle ega rum. Jag hemställer dock hvad följden skulle blifva, om man toge bort hvarje kommuns intresse att ordna försäljningen af bränvin väl. Om man toge bort den bevelsegrund, som varit ledande för städerna, i synnerhet de större, att lämpligt anordna bränvinsförsäljningen skulle just det onda inträffa, som man bör mest frukta, eller att en ännu större mängd bränvin, än nu är fallet, försåldes utan beskattning. Jag anser af stor vikt, att man ej förslappar kommunernas intresse, utan att man söker hålla det vid lif. Jag afundas icke Göteborg dess stora inkomst på bränvinsförsäljningen, men hvad jag afundas det är kontrollen öfver bränvinsförsäljningen, som ej i lika grad kan åstadkommas i de norrländska provinserna med dess få och mindre städer. För min del tror jag, att tiden för en skrifvelse om en åtgärd, sådan som här ifrågasättes, först är inne när man fått en enda skatt på bränvin och icke såsom nu tre olika. Jag kan således ej godkänna Utskottets förslag i denna punkt, utan anhåller om afslag å densamma.

Herr Asplund: Det lär väl ej kunna bestridas, att de afgifter, hvarom här är fråga, d. v. s. bränvinsafgifterna i allmänhet, utgöra en skattetitel, som, derest staten ensam uppbure afgifterna, vore en statsinkomst. Nu har emellertid staten afstått den ifrågavarande andelen af afgifterna till hushållningssällskaperna för befrämjande af

jordbruket och dess binäringar. Jag frågar då, om det är förenligt med statsekonomisk klokhet och kan på bästa sätt främja nämnda syfte, att denna andel fördelas mellan hushållningssällskapen på sätt, nu sker. Jag tror, att ett opartiskt bedömande skall leda till ett nekande svar. Det kan icke vara klokt att, såsom den vid betänkandet fogade tabellen utvisar, låta dessa medel fortfarande utfalla så ojemnt, att under det ett hushållningssällskap har så föga, att dermed intet gagn för jordbruket kan åstadkommas, ett annat eller flera andra hafva så mycket, att de knappt veta, huru de skola använda sina inkomster, eller åtminstone för att använda dem nödgas tillgripa sådana åtgärder, som mycket väl kunde undvaras, så länge man på andra håll ej kan åstadkomma det nödvändigaste understöd. Frågan tyckes mig helt enkelt vara: skall staten låta detta fortgå såsom hittills, eller skall en annan fördelning vidtagas med dessa medel, hvilka afsetts för jordbrukets befrämjande? Behovet af en förändrad grund för fördelningen af i fråga varande medel — jag talar endast om den femtedel, som tillfaller hushållningssällskapen — tror jag att man måste erkänna. Man har invändt mot den föreslagna skrifvelsen, att Riksdagen icke är ense om hvilken grund bör antagas, men just emedan så är fallet har Utskottet föreslagit en skrifvelse med begäran att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, om folk-mängden är en lämplig grund eller om någon lämpligare förefinnes. Jag tror, att Utskottets förslag om en sådan utredning är särdeles välbetänkt.

Mot den föreslagna åtgärden har äfven anförts, att orsaken till hushållningssällskapens olika inkomster vore, att bränvinsförsäljningen är på somliga håll väl och på andra illa ordnad. Om jag vore öfvertygad härom, skulle jag ej bifalla Utskottets förslag, men jag tror, att äfven den talare, som gjorde detta påstående, ej lär kunna bestrida, att många andra faktorer härvid lag inverka. En talare före mig har redan påpekat, att den omständighet, huruvida några större städer ligga inom hushållningssällskapets område, måste ega ett väsendtligt inflytande på inkomsternas belopp.

En annan talare har sagt, att det vore farligt att röra vid saken, emedan städernas intresse att väl ordna sin bränvinsförsäljning derigenom skulle förslappas. Här är ju likväl ej fråga om att frantaga städerna något, utan de få fortfarande behålla sin andel. Man har också ryggat tillbaka för den föreslagna skrifvelsen, emedan hushållningssällskapen, under beräkning att få behålla sina nuvarande inkomster, åstadkommit inrättningar, hvilka skulle förfalla, om deras inkomster nu frantoges hushållningssällskapen. Utskottet har ingalunda förbisett detta förhållande, då Utskottet i sina motiv säger, att utredning bör åstadkommas "särskildt af det sätt, hvarpå de olika hushållningssällskapen användt deras andelar samt de förbindelser i ett eller annat hänseende de, med påräknande att dertill kunna använda ifrågavarande bidrag under en längre eller kortare framtid, möjligen iklädt sig." Härmed har Utskottet tydligen afsett att förekomma en alltför hastig rubbning i hushållningssällskapens inkomster och derpå beroende verksamhet.

Vidare har man befarat, att, ehuru nu endast är fråga om hushållningssällskapens andel, en likartad åtgärd med den nu föreslagna äfven skulle komma att vidtagas med landstingens och städernas andelar. Om så skall inträffa, är svårt att förutsäga; men för mindel skulle jag ej se någon olycka i en sådan åtgärd.

Då jag, som sagdt, hyser den åsigt, att en jemnare fördelning af ifrågavarande andel af bränvinsskatten, som är bestämd för jordbrukets befrämjande, måste vidtagas, och jag tillika anser, att, på sätt Utskottet hemställt, en förberedande undersökning lämpligen bör ega rum, så förenar jag mig med dem, som yrkat bifall till Utskottets betänkande i denna punkt.

Friherre Nordenfalk: Det är väl möjligt, att en så storfråga, som denna, icke kommer att vinna sin lösning vid första framträdandet, men jag är viss på, att den förr eller senare skall göra det. Jag ber att nu få angifva de två skäl, som förmått mig att instämma i Utskottets förslag. Det *ena* är, att jag ej kan finna den nuvarande fördelningen fullt rättvis, och då minuterings- och utskänkningsskatten egentligen är en statens inkomst, finner jag anspråken på en jemnare fördelning deraf grundade. Mitt *andra* skäl, som jag anser mig böra något betona, är, följande. Vid ett närmare betraktande af huru vår bränvinslagstiftning blir allt mer och mer invecklad, har jag kommit till den åsigt, att tidpunkten för en sammanslagning af de olika bränvinsskatterna ej är långt aflägsen, och jag tror, att de fleste af Utskottets ledamöter ej skola jäfva denna min åsigt. Frågan är då om man *samtidigt* böra företaga båda frågorna om sammanslagning och om en ändrad fördelning; detta tror jag ej vara praktiskt, ty, då fråga uppstår om afgifternas sammanslagning, finnes alltid ett intresse, som vill indraga hela bränvinsskatten till staten. Ett sådant *samtidigt* afgörande af begge frågorna torde derför ej vara tillrättligt för dem, som tro att hushållningssällskapen icke kunna umbära sin andel af bränvinsmedlen, för dem är det nemligen af största vikt att för de anordningar, de åstadkommit eller påbörjat, ega trygghet för framtiden — äfven om beloppet, de dervid kunna påräkna, understiger det nuvarande — än att *för tillfället* bibehålla hela sin nuvarande inkomst af sagde medel. Man bör således, synes mig, ställa så till, att, när sammanslagningsfrågan kommer å bane, missnöjet med fördelningen ej må vara så stort, att Riksdagens majoritet indrager bränvinsmedlen helt och hållet till staten.

Man har såsom skäl för afslag äfven anført, att Utskottets skrifvelse hade för litet omfång, och hade bort omfatta äfven landstingen. Konsekvensen af en sådan åsigt vore väl att yrka återremiss. Efter mitt förmenande är likväl bäst, att, då man kan särskilja frågorna, taga den om hushållningssällskapens andelar först. Som sagdt, frågan kan väl nu undanskjutas, men ej dödas, och då jag tror en god lösning af frågan om fördelningen *nu* lättare kunna åvägbringas, än om den tages *samtidigt* med frågan om sammanslagningen, anhåller jag om bifall till Utskottets förslag i föreliggande punkt.

Herr Holmberg: Äfven för mig synes det vara billigt och

önskligt, att hushållningssällskapen i de särskilda länen, det ena ej mindre än det andra, från det allmännas sida tillgodoses med de penningemedel, utan hvilka de icke kunna vara i tillfalle att så kraftigt, som vederbör, befordra de ändamål, för hvilka de, hvar inom sitt område, hafva att verka. De invändningar mot Utskottets förslag, som framstälts, hafva af föregående talare blifvit så grundligt vederlagda, att jag icke behöfver något tillägga. Att en obillighet förefinnes, torde vara obestridligt; och då det förslag, Utskottet i denna punkt framställt, synes mig vara särdeles lämpligt för åvägbringande af den jemkning uti ifrågavarande afseende, som är nödig, anser jag mig hafva allt skäl att förena mig med dem, som yrkat bifall.

Grefve Mörner, Oskar: I likhet med den näst siste talaren, tror jag att, sedan denna fråga en gång blifvit väckt, kommer den icke så snart att falla, icke derfore att den efter mitt begrepp är så alldeles rättvis, men derfore att den berör en sträng, som vibrerar starkt i det menskliga sinnet, hägen att i möjligaste måtto bereda sig fördelar. Denna sträng är lätt anslagen, och tvifvelsutan har också det här väckta förslaget rönt rätt stora sympatier. Jag kan dock icke finna, att de anspråk, hvilka förslaget aiser att tillfredsställa, äro så berättigade, som man velat framställa dem. Då den fördelning af bränvinsförsäljningsafgifterna infördes, som nu gäller, eller att en femtedel deraf skulle tillfalla landstingen och en femtedel hushållningssällskapen, så låg väl orsaken härtill deruti, att man, med erkännande af att bränvinssuperiet är ett ondt, som samhället icke kan afhjelpa, men för hvilket det kan i viss mån gifva lindring, ansåg billigheten fordra att i de orter, der detta onda till följd af större folkmängd, större valmåga och andra förhållanden tagit en större utsträckning, också en större del af den för konsumtionen inflytande afgift ställdes till myndigheternas förfogande, för att användas till att, så vidt i mensklig förmåga står, motverka det ifrågavarande onda genom den enda utväg dertill, som står oss öppen, genom befordrande af kunskaper och upplysning. Skulle man nu antaga det förslag, som här blifvit framställt, att de nämnda andelarne af försäljningsafgifterna icke finge vidare odelade tillfalla dessa orter, utan någon del af dem utgå till andra orter, der förhållandena äro helt olika, så skedde dermed en förändring i fördelningsgrunden; men för mitt förstånd åtminstone är det ofattligt, att en sådan förändring är rättvis och billig eller later försvara sig på den enda grund hvar på ett försvar för hela denna inkomstitel är möjligt, eller att inkomsten af försäljningen bör användas till den orts fromma och bästa, som lider alla olägenheterna af försäljningen. Likasom botemedlet mot det onda måste anbringas på den punkt, der det onda finnes, så måste det väl också vara lämpligt att, då statskassan af sina tillgångar lemnar medel för att motverka bränvinssuperiet, dessa medel verkligen komma den ort till godo, der detta onda uppenbarar sig och der de således kunna blifva till åsyftad nytta. Jag vill också fråga om, sedan denna fördelning under en följd af år egt rum, och hushållningssällskapen, under förutsättning att den fortfarande skulie

blifva bestående, möjligen inlåtit sig i företag eller iklädt sig förbindelser, för hvilka de nu till sällskapen utgående medel blifvit påräknade äfven för framtiden, om det nu kan vara billigt att undandraga dem dessa medel? Komme Utskottets förslag att leda till den åsyftade påföljden, låge det nära till hands, att man snart komme med samma yrkande i afseende å den andel af försäljningsafgiften, som utgår till landstingen, såsom också en talare här antydt, och då skulle än större missförhållanden uppkomma.

Ett förslag har också varit, att bränvinsförsäljningsavgifterna skulle odelade ingå till statskassan, och man säger då att en jemn fördelning af dem skulle uppkomma genom den minskning i allmänna bevillningen, som borde blifva en följd af ett sådant sätt att ordna saken. Det lyster mig att se, huru dessa orter, som nu föra så högljudd klagan, skulle finna sig lottade genom en sådan inrättning, ty då bevillningen i nämnda orter utgår till vida mindre belopp än i de rikare provinserna, blefve fördelen af minskad bevillning obetydlig och den exakta fördelning, som man åsyftade, komme då icke heller att vinnas.

Hvad slutligen beträffar det formela i saken, har jag med glädje tyckt mig finna, att denna Kammare under innevarande riksdag varit mindre fallen än förut för att till Kongl. Maj:t aflåta skrivelser, i hvilka man alls icke motiverar eller närmare angifver hvad man af Kongl. Maj:t begär. Ser man nu på motiveringen till den här föreslagna skrifvelsen, så heter det, att man "ansett en förändring och en jemnare fördelning, efter länens folkmängd eller annan lämplig grund, böra åvägbringas". Hvar stå vi väl egentligen då med våra åsikter i frågan? Jo, då vi framställa om folkmängden men tillika inse att denna grund kan vara obillig och då icke yttra något vidare än hemställa om "annan lämplig grund", så kunna vi anses stå i blåa rygden och kafva litet med armarne, så godt vi kunna. Sedan man väl nyttjat dessa upplysande ord, tillgriper man helt beqvämt den utvägen att bedja Kongl. Maj:t utreda saken. Jag tillstår, att jag hyser ingen tvekan om att, i fall en sådan skrifvelse afginge, det vore en helt och hållet oskyldig åtgärd, enär Kongl. Maj:t tvifvelsutan lærer lemna skrifvelsen utan allt afseende. Ty icke är det väl att antaga, att Regeringen skulle vilja göra sig besvär och obehag med att åt Riksdagen utfundera ett problem, deri den alls icke känner Riksdagens mening, för att sedan, när den väl lyckats finna en lösning, få höra att det icke var det, Riksdagen ville, utan något annat. Skall Riksdagen aflåta någon skrifvelse, bör denna väl åtminstone innehålla några tydligt uttryckta åsikter och bestämda angifvanden, som rättfärdiga dess tillkomst.

Då jag, såsom det torde framgå af det nu anförda, icke finner Utskottets förslag vare sig i dess syftning eller i formelt hänseende acceptabelt, tillåter jag mig att anhålla, att Kammaren behagade afslå förslaget.

Herr Mannerskant: Då jag fullt delar de åsikter, som den siste talaren uttalade, så skall jag ej länge upptaga Kammarens tid, utan ber blott att få tillägga några få ord. Det är efter min öfver-

tygelse angeläget, att man vid all lagstiftning och beskattning följer konsekventa grunder; och det måste då erkännas, att, hvad beträffar användande af konsumtionsskatt å bränvin, den i vårt land hvilat på en sådan anordning, att den förbrukningsafgift, som utgår utöfver hvad staten tager i tillverkningsafgift, den är efter vissa bestämda grunder på ett konsekvent genomfördt sätt i mån af förbrukningen inom hvarje kommunalt område fördelad mellan de större och mindre kommunerna och bland dessa äfven på hushållningssällskapen, hvilka också äro ett slags kommuner eller åtminstone representera sådana ur synpunkten af vissa gemensamma intressen för vissa landsdelar. Nu är det klart, att, om man rubbar dessa konsekvent nu tillämpade grunder för fördelningen i afseende å en af de kommuner, till hvilka afgiften utgår, så blir den ovilkorliga följden och konsekvensen af ett sådant beslut, att, äfven om det nu endast är fråga om hushållningssällskapen, man en gång kommer att få samma fördelning efter annan ny grund införd äfven i afseende å landstingen och städerna; och hvart sådant skulle bära hän, om folkmängden lades till grund, det lemnar jag åt hvar och en att efter eget omdöme betänka. Jag tror, att det är ett bland de farligaste stridsämnen, man kan utkasta, att för användandet af bränvinsförbrukningsavgifterna vilja rubba den fördelningsgrund, som hittills ansetts såsom riktig och lämplig, och på lösliga skäl antaga en annan, som icke skulle länge kunna tillämpas endast på ett slag af kommuner, men icke på de andra. Skall någon förändring i detta afseende en gång ske, då måste det efter min tanke först vara afgjort, att förbrukningsavgiften såsom sådan skall upphöra och sammanslås med tillverkningsavgiften, så att det blir lika hög skatt på allt bränvin, som förtärs i den ena trakten som i den andra. Då först, sedan man fått en gemensam skatt, kan man med något slags rättvisa komma till stånd med en sådan fördelning, som nu är föreslagen. Det ser väl ut vid det första ögonkastet, som om detta här framlagda förslaget skulle vara mycket billigt och som den nuvarande fördelningen skulle innebära en stor orättvisa; men om man betraktar saken litet närmare, skall man nog finna, att det icke torde vara så afgjort, som mången föreger att förhållandet är. Man har anført de norra länen såsom ett exempel på, huru ojemnt och obilligt fördelningen ställer sig efter de hittills gällande grunderna. Men hvarför hafva de dervarande hushållningssällskapen så mycket mindre inkomster än på andra ställen? Icke lär det komma sig deraf, att dryckenskapen är mindre i Norrland än på andra håll. Ty det är otvifvelaktigt, att med den dervarande lösa befolkningen förtäres der i förhållande till innevånarnes antal minst lika mycket om ej mera bränvin som i öfriga delar af landet, hvilket bäst bevisas genom de ganska stora kvantiteter af bränvin, som från södra Sverige gå upp till Norrland för att der förbrukas. Orsaken ligger helt enkelt deri, att det derstädes supes mycket i lön, eller med undvikande af förbrukningsavgifternas erläggande såsom i öfriga delar af landet, och att vederbörande icke tyckas förstå sig på att begagna den gällande lagstiftningen för att hindra sådant, hvarigenom följden naturligtvis blir, att kommunerna gå miste om en stor del af de utminuterings- och utskänkingsavgifter, som

innevånarne i andra delar af landet måste betala. Jag tror för min del, att, om man skall ingå till Regeringen med en framställning i detta ämne, så bör man först hafva tagit under öfvervägande, huruvida icke tillverkningsafgiften med konsumtionsafgiften kan sammanslås till en enda skatt, och vidare på ett klart och fullt konsekvent sätt hafva gjort upp för sig de grunder, på hvilka man önskar att den nya fördelningen emellan kommunerna af en del af den sammanlagda skatten sedan skall hvila. Gör man icke det, så kommer man endast med en skrifvelse, som icke kan leda till något resultat alls, mycket mindre till något godt, då man deruti icke lemnar Regeringen den minsta ledning för bedömande af Riksdagens åsichter angående lösningen af detta problem. Jag får förena mig med dem, som yrkat afslag å den förevarande punkten.

Herr von Ehrenheim: Den nu föreliggande frågan är onekligen af en viss ömtålig natur, emedan den direkt berör fördelar, som äro anvisade på de särskilda länen, och emedan man på förhand temligen lätt kan beräkna, hvilka län som skulle komma att förlora och hvilka att vinna på en annan fördelningsgrund än den hittills antagna. Detta får dock icke hindra, att vi, som äro svenska folkets representanter, måste taga i tu med densamma och söka bedöma den efter uppfattning vi kunna hafva af hvad som är rätt och billigt. Jag får då för min del förklara, att jag icke kunnat undgå att finna, att den nuvarande fördelningsgrunden, i hvad den rör de större kommunerna, lemnar mycket öfrigt att önska. Jag kan icke se någon grund, hvarför länens landsting och hushållningssällskap sålunda skola hafva en viss bestämd andel af den bränvinsförsäljningsafgift, som utgår i de respektive länen; de hafva med den saken ingenting att skaffa. Det är icke samma förhållande med dem, som med städerna, hvilka dels hafva ett slags urminnes häfd på åtnjutandet af en sådan inkomst, dels böra anses mera berättigade dertill med hansyn till de många olägenheter och kostnader, som de ådraga sig, till följd af den företrädesvis i städerna pågående bränvinsförsäljningen. Intet af detta gäller hvarken med afseende å hushållningssällskapen eller landstingen. Hushållningssällskapens andelar äro visserligen nära tjugu år gamla; men detta lär väl icke innebära någon så lång häfd, att deri skulle ligga någon grund, hvarför den nuvarande anordningen borde för framtiden respekteras. Hvad landstingen beträffar, så erhöles de sina andelar mycket senare, jag vill minnas det var vid 1866 års riksdag. För min del tror jag, att, om man önskar att få en förändring genomförd i den nu gällande fördelningsgrunden, är det närvarande ögonblicket dertill mycket lämpligt, emedan, till följd af den förändring som vidtogs förliden riksdag, en betydligt större inkomst af bränvinsförsäljningen kommer att tillfalla de särskilda participanterna. Det besluts nemligen då, att i de städer, der bolag äro bildade, skulle vinsten deraf delas mellan så väl städerna som hushållningssällskapen och landstingen. Den förlust, som den nu föreslagna förändringen skulle förorsaka vissa hushållningssällskap, torde således för dem blifva vida mindre kännbar, då de i alla fall erhålla en inkomst, som förut icke varit beräknad. För öfrigt kan

jag icke annat än framkasta den tanken, att man skulle kunna dela sjelfva försäljningsafgiften efter en annan grund än den som nu är fastställd, t. ex. efter folkmängden, men deremot låta inkomsten af den vinst, som uppstår, der bolag äro bildade, fortfarande fördelas efter samma grund, som för närvarande; ty onekligen hafva dessa sistnämnda inrättningar ett sammanhang med lokala och kommunala intressen, som gifver ett visst berättigande åt den fordran, att vinsten deraf må få stanna inom de större kommunerna.

På de skäl, jag nu framlagt, kan jag för min del icke motsätta mig den foreslagna skrifvelsen. Men då skrifvelseförslaget icke omfattar något annat än hushållningssällskapen, så kan jag, ehuru det icke kan vara lämpligt att här göra något tillägg till densamma, likväl icke undgå att uttala den öfvertygelsen, att efter hushållningssällskapen komma äfven landstingen att följa, och att det svårigen låter sig göra att lagstifta synnerligen olika för dessa båda. Jag skulle också hafva vida foredragit, om Bevillnings-Utskottet, som icke tillhör de af göromål så särdeles öfvertyngda Utskotten, hade vågat sig på ett direkt försök till lösning af denna fråga; men då så icke skett, får jag yrka bifall till det nu föreliggande förslaget.

Herr Brun:

Grefve Sparre, Gustaf: Man har här sagt, att det nu forebragta förslaget endast skulle utgöra det första steget i denna riktning och att det snart skulle leda till, att flera dylika toges, så att liknande förändringar komme att vidtagas äfven beträffande landstingen och de mindre kommunerna. I detta afseende har den förste talaren redan nämnt, hurusom det i Utskottet verkligen blef tal om, att den i fråga satta förändringen äfven borde omfatta landstingen, men att detta förslag, motte ringa erkännande; och jag tror, att detta äfven skulle blifva fallet, om man satte i fråga de andelar, som de mindre kommunerna hafva. En talare har anmärkt mot det föreliggande förslaget, att det vore orätt att frångå kommunerna de andelar af bränvinsförsäljningsavgifterna, som folle inom hvar kommun, emedan dessa avgifter endast vore motiverade deraf, att de hvar på sitt håll borde användas till motverkande af den inom de respektive kommunerna rådande dryckenskapslasten, och ju större denna last vore, desto större bidrag af penningar behöfdes inom kommunen. Jag tror, att detta resonnement är fullkomligt riktigt i hvad det angår landstingen och de mindre kommunerna. Men hvad hushållningssällskapen beträffar, eger det ingen tillämpning; ty deras ändamål är endast och allenast landtbrukets befrämjande, och deras behof af penningar kan således icke på något sätt vara beroende af huru mycket eller huru litet bränvin, som förtäres inom deras respektive områden. Då det nu är tydligen visadt, huru olika de belopp äro, som tillfalla de särskilda hushållningssällskapen, så att dessa belopp inom ett län uppgå ända till 80,609 R:dr, medan ett annat får nöja sig med blott 842 R:dr, så synes det mig verkligen, som vore en ändring i detta förhållande väl behöflig. En talare yttrade, att han skulle önskat, det Utskottet sjelft hade framlagt ett direkt förslag till lös-

ning af denna fråga. Men detta hade efter min öfvertygelse endast förorsakat svårigheter och invecklat frågan, då det hade varit vida kinkigare att förena åsigtorna om ett definitivt beslut, än om en skrivelse till Kongl. Maj:t, som endast angifver den riktning, i hvilken man önskar att förändringen skall gå. Jag får således fortfarande anhålla om bifall å Utskottets förslag.

Herr Hammar: Jag skall icke länge uppehålla Kammarerna; jag ber endast att få svara ett par ord på ett yttrande af en föregående talare, som förklarade sig hysa tvifvel om riktigheten af hvad jag förut sagt, att nemligen de hushållningssällskap, inom hvilkas områden kommunerna ordnade sin bränvinshandel väl och förståndigt, hade större inkomster af densamma, men att der bränvinshandeln vore illa ordnad, der blefve också inkomsterna mindre. Jag tror mig kunna styrka befogenheten af detta mitt yttrande, och jag ber att i det afseendet få hänvisa Kammarernas ledamöter till den tablå, som förlidet år var bifogad Bevillnings-Utskottets i detta ämne då afgifna betänkande. Af denna tablå synes, att det var ett län i riket, der det icke fanns något enda hvarken utminuterings- eller utskänkningsställe på landsbygden. Också uppgå de inkomster, som af bränvinsförsäljningen tillfalla hushållningssällskapet derstädes, icke till mera än 842 R:dr 71 öre, hvilket belopp inflyter från den inom länet befintliga stad. Jag tror dock icke, att man derför kan påstå, att det konsumeras jemförelsevis mindre bränvin i detta län än på andra håll; ty från samma län har det i år inkommit till Regeringen icke mindre än 37 petitioner, med begäran att man måtte på lagstiftningsväg söka hämma det äfven derstädes i många trakter öfverhandtagande superiet. Jag har blott velat yttra detta för att dermed styrka min utsago, att storleken af hushållningssällskapens inkomster i högst väsentlig mån bero deraf, huruvida kommunerna ordna sin bränvinshandel på ett lagenligt och förståndigt sätt eller icke.

Herr Asplund: Jag kan icke undgå att med ett par ord besvara den siste talarens yttrande. Han sade, att, der kommunerna hade sin bränvinsförsäljning lagenligt ordnad, der fingo också hushållningssällskapen större inkomster, och han har låtit förstå, att inom ett län — jag vet mycket väl, på hvilket han syftar — der inkomsterna verkligen äro mycket låga, der vore icke heller bränvinshandeln ordnad på ett lagenligt sätt. Han har sökt att bevisa detta sitt påstående dermed, att från detta län, der det dock icke finnes några utminuterings- och utskänkningsställen på landsbygden, hade det icke desto mindre inkommit till Regeringen en mängd petitioner, med begäran att det öfverhandtagande superiet måtte på lagstiftningsväg hämmas. Det är nu verkligen händelsen, att några dylika försäljningsställen der icke finnas. Men jag hemställer, om icke detta är fullkomligt öfverensstämmande med hvad författningen medgifver och huruvida det sålunda kan kallas ett olagligt ordnande af bränvinshandeln. Om så vore, skulle det lagligaste blifva att inrätta så många krogar som möjligt, för att derigenom öka kommunernas inkomster. Det är mycket möjligt, att dessa derigenom verkligen blefve ökade; men jag

tror dock icke, att sådant vore ett godt och lämpligt sätt att gå till väga. Orsaken, hvarför det supes på landsbygden i det i fråga varande länet, oaktadt några försäljningsställen der icke finnas, behöfver alls icke bero på någon olaglig anordning af bränvinshandeln, utan kommer helt enkelt deraf, att personer äro i tillfälle att genom salning åstadkomma bränvin; och det torde vara noga bekant, huru svårt det är att förekomma sådant. Det är landthandlarne, som i detta län vålla superiet och underlätta åtkomsten af bränvin, då de hafva rättighet att sälja 15 kannor deraf; och under den nuvarande rika penningetillgången fråga icke arbetarne mycket efter om de köpa sina 15 kannor, och supa deraf, så länge det räcker. Häri, och icke i någon dålig eller olaglig anordning af bränvinshandeln, ligger orsaken till det öfverhandtagande superiet och härigenom hafva de starka klagomålen uppstått, hvilka i detta län blifvit så mycket mera högljudda, som fylleriet derstädes förut hört till sällsyntheterna.

Jag anhåller fortfarande om bifall å den föredragna punkten.

Sedan öfverläggningen härefter förklarats slutad samt Herr Grefven och Talmannen upptagit de derunder gjorda yrkanden å dels bifall till den förevarande punkten och dels afslag derå, framställdes propositioner å dessa yrkanden samt besvarades med många ja, och nej i blandning; hvaruppå och efter det proposition på bifall till punkten förnyats samt med många så väl ja som nej besvarats, Herr Grefven och Talmannen förklarade sig nu hafva funnit ja öfvervägande.

Flere ledamöter begärde votering.

Uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

“Den, som bifaller 13:de punkten uti Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, afslår Kammaren ifrågavarande punkt“.

Omröstningen företogs och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja—34.

Nej—41.

14:de punkten.

Friherre af Ugglas: Då Kammaren redan återremitterat den den punkt af betänkandet, i hvilken Utskottet framställt sitt förslag rörande den så kallade partihandeln, torde det äfven vara nödigt att

återremittera den nu föredragna punkten, som innehåller en tillämpning af samma förslag. Jag får således anhålla om återremiss i denna punkt.

Öfverläggningen förklarades slutad och punkten återförvisades.

15:de—20:de punkterna.

Alla dessa punkter blefvo, uppå yrkanden af Friherre af Ugglas, till Utskottet återförvisade.

Föredrogs ånyo Stats-Utskottets den 17 och 20 dennes bordlagda utlåtande, N:o 68, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition i fråga om försäljning af åtskilliga kronans mindre lägenheter.

Herr Odelberg: Det är ingenting nytt i vårt land, att man vill afhända staten dess egendom. I mer än ett sekel har man varit sysselsatt att mot en ringa löseskilling skatteförsälja hundra- och tusentals kronohemman, och, sedan man väl kommit derhän att föga af dem var öfrigt att försälja, kom ordningen till statens skogar. Dessa, så väl egentliga kronoskogar, som skogar af annan allmän natur, blefvo för en ringa penning antingen bortsålda eller ofverlemnade åt den enskilda omtanken, hvilket i de flesta fall vill saga detsamma som åt förstörelsen. Vi hafva också upplefvat, att de persedelrantor, som utgingo från de till skatte sålda kronohemmanen blifvit förvandlade till en penningerranta hvarigenom denna statens inkomst allt mer och mer förminskas; likaledes hafva vi erfart, huru man nu till och med fordrar denna räntas efterskänkande. Statsmakterna hafva, såsom sagdt, varit mycket liberala i fråga om kronans egendom, och det innebär således icke någonting nytt, då regeringen nu föreslår och Stats-Utskottet tillstyrker, att 174 kronan tillhörande smärre lägenheter skola försäljas. Det skal, man förebär härfor, är den ringa inkomst, dessa lägenheter lemna, i det att, enligt Utskottets beräkning, årliga arrendet för dem uppgår till endast $3\frac{1}{2}$ procent af lägenheternas taxeringsvärde, och man åberopar sig äfven å den höga förvaltningskostnaden. Det kan visserligen icke vara något tvifvel derom att, i händelse dessa lägenheter försåldes till deras taxeringsvärde eller något deröfver, den summa, som genom försäljningen inflöte, skulle kunna, åtminstone för det närvarande, utlånas mot en ränta, vida öfverstigande den nuvarande arrendesumman; men det torde också böra ihäggkommas, att jorden allt mer stiger i värde, under det att penningevärdet faller relativt till andra valutor, och att således om några tiotal år förhållandet torde kunna vara omvänt, så att det arrende, som då kan för lägenheterna betingas, uppgår till betydligt högre belopp, än den ränta, som erhålles å den summa, hvarför lägenheterna nu komma att försäljas. Att kostnaderna för förvaltningen skola vara så betydande, kan jag ej förstå. Visserligen erfordras en del utgifter för utarrendering och syner å lägenheterna; men jag tror

att dessa kostnader skulle mycket förminskas och förvaltningen i hög grad förenklas, om bestyret med utarrenderingen och tillsynen öfver hemman från Kammar-kollegium öfverflyttades till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i orterna, hvilket skulle kunna ske utan någon den minsta risk.

Emellertid är det icke den direkta ekonomiska förlust, staten, på sätt jag visat, komme att lida, som hufvudsakligen bestämmer mig i denna fråga, utan det är snarare den omständigheten, att, likasom dessa lägenheter ursprungligen varit boställen för lägre tjenstemän, så kunna de möjligen i en framtid blifva för samma ändamål behöfliga och, om staten då skulle återförvärfva dem, skulle säkerligen endast några af dem komma att kosta mer, än alla tillsammans vid en försäljning nu kunna inbringa. Det är visserligen sannt, att, enligt nutidens åsigt, hvarken länsmän, häradskrifvare eller några deras vederlikar böra hafva boställen, och hvad kronojägare, skogvaktare och andra skogstjenstemän beträffar, torde man anse det öfverflödigt att hafva några boställen för dem, sedan staten afhändt sig sina skogar. Men andra tider komma och med dem möjligen andra åsichter. Det skulle kunna hända, att man då ansåge nödigt, att de, som hafva till åliggande att upprätthålla ordningen på landsbygden, böra hafva egen bostad och så mycket jord, att de kunna föda ett par kor och en häst, hvilket sistnämnda också synes vara ett nödvändigt vilkor, för att de skola kunna fullgöra sina åligganden; ty polismän måste kunna med lätthet och skyndsamt förflytta sig från det ena stället till det andra inom sitt distrikt, och utan egen häst lærer det falla sig svårt för dem, att i detta hänseende fullgöra sin skyldighet. Hvad åter angår dem bland ifrågavarande lägenheter, som varit boställen för skogstjenstemän, så är det väl att förmoda, att åtminstone en del af dem skola kunna användas för sitt ursprungliga ändamål, då det nu är på allvar ifrågasatt att staten skall förvärfva nya skogsmarker. Det torde böra nämnas, att af dessa 174 lägenheter finnas icke mindre än 47, som varit boställen för skogvaktare och kronojägare och af dem 30 ensamt i Westergötland, 16 i Skaraborgs och 14 i Elfsborgs län. Det är visserligen i betänkandet förutsatt, att de genom försäljningen af dessa lägenheter inflytande medel skola reserveras för inköp af skogbärande eller till skogsodling tjenlig mark, och det är möjligt att beslut derom kommer att af Riksdagen fattas. Men jag hemställer om ett sådant beslut kan vara bindande för framtiden, så att icke en annan Riksdag, som sammanträder då tillgången på penningar icke är så riklig som nu, helt enkelt använder dessa medel till bestridande af de löpande utgifterna. Jag kan för min del icke gilla att så sker, och får, på grund af hvad jag nu anfört, yrka afslag å Utskottets förslag.

Herr von Geijer: I olikhet med den siste talaren anser jag det föreliggande förslaget vara ett särdeles godt förslag. Det torde väl få antagas, att det är en afgjord nationalförlust, om staten behåller fasta egendomar, hvilkas afkastning är så ringa, att den knappt förslår till betäckande af förvaltningskostnaden, och jag skulle tro, att detta i synnerhet är förhållandet med sådana små egendomar, som

dem, hvarom här är fråga. För min del skulle jag gerna sett, att förslaget gifvits en större utsträckning, så att det kommit att omfatta äfven mera betydande kronoegendomar; men jag kan icke undra på att Kongl. Maj:t i en så vigtig fråga, der det gäller att taga det första steget på en förut icke beträdd bana, gått till väga med en viss försigtighet och inskränkt sig att till en början föreslå försäljningen endast af dessa smärre lägenheter, hvilka nu äro i fråga. Det var för mig oväntadt, att den förre talaren skulle så litet behjerta detta förslag, då han vid många föregående tillfällen visat ett så lifligt intresse för att kronan skulle tillegna sig mark för skogsodling, och försäljningen af de ifrågavarande lägenheterna blifvit af Utskottet sammanbunden med inköp af sådan mark, hvarigenom frågan i sjelfva verket reducerar sig till ett utbyte af domäner, som icke lemna någon afkastning, emot domäner, som både gifva inkomst och blifva till gagn genom det föredöme, den enskilde der kan erhålla för sin skogshushållning. Talaren gjorde några anmärkningar, som jag väntade, rörande olägenheter, hvilka kunde uppstå genom den ifrågasatta försäljningen, olägenheter, som dock äro af en ofantligt ringa betydighet. Så föreställde talaren sig, att staten möjligen i en framtid skulle för sina ändamål behöfva någon eller några af dessa lägenheter. En sådan händelse är redan i den Kongl. propositionen förutsedd, hvilket bäst bevisar med hvilken grad af omtanke och försigtighet Kongl. Maj:t i denna sak gått till väga; skulle ett sådant behof uppstå under det försäljningen af lägenheterna ännu pågår, kommer den behöfliga lägenheten icke att afyttras, och skulle behofvet yppa sig senare, så är det i alla fall en vida större vinst för staten, om den då inköper lägenheten ånyo för det högre pris, denna då kan betinga, än att till den tiden behålla lägenheten räntelös. Dessutom skulle det ju kunna hända, om man behölle lägenheten, att behofvet att använda densamma inträffade under den tid, för hvilken den vore utarrenderad, och man skulle då, för att komma i besittning af lägenheten, nödgas köpa tillbaka arrendet, hvilket kanske blefve lika dyrt.

För min del tillåter jag mig att fästa uppmärksamheten på en olägenhet, som är förenad med bibehållandet af statens jordegendomar, den nemligen, som uppkommer genom den så kallade optionsrätten för arrendatorerna. Det tyckes väl vara billigt i sig sjelf, att en arrendator, som väl sköter den arrenderade jorden, må kunna, när arrendet utgår, få detta förnyadt; men oftast går kronan, i följd af denna arrendatorens rätt, förlustig en stor del af den afkastning, som jorden skulle lemna sin egare, om denne vore en enskild person. Jag skall be att få härpå anföra såsom exempel, att, då jag en sommar hade att i tjensteväg handlägga utarrenderingen af elfva militieboställen, var det ett af dessa, der optionsrätten icke begagnades; detta utbjöds då på auktion, och det arrende, som dervid erhöles, uppgick till dubbelt mot det minimiarrende boställsdirektionen fastställt, under det att de öfriga boställena operades till de utsatta arrendena. Det är klart, att kronan på det sättet lider icke obetydliga förluster, och att det således äfven i det afseendet vore en ren vinst för staten att göra sig af med sina fasta egendomar.

Jag går så långt, att jag icke skulle hafva något emot att antaga det första momentet i Utskottets betänkande, äfven om jag icke kunde få det andra; helst skulle jag dock önska, att båda momenten bifölles, och jag tror möjligen, att det kan verka till sakens framgång i den Andra Kammaren att de båda förslagen, som innehållas i de särskilda momenten, blifvit sammanslagna. Jag får på det lifligaste tillstyrka bifall till så väl det ena momentet, som det andra.

Grefve Mörner, Carl Göran: Att statsverket afhänder sig sådana lägenheter, som äro af den ringa betydelse, att inkomsten af dem föga öfverstiger de utgifter, som för förvaltningen äro erforderliga, kan icke ur principiel synpunkt ogillas. Men det man först och främst, innan man besluter en sådan försäljning, bör tillse, är, huruvida förhållandet verkligen är sådant med de lägenheter, som här uppgifvits. Man har framlagt en lista på 174 lägenheter, som äro i fråga att afyttras. Denna lista är dock i många hänseenden högst litet upplysande. Den innehåller nemligen icke uppgift om, när tiden inträffar att dessa lägenheter kunna försälas; det står endast, att somliga äro utarrenderade på viss tid och kontrakten om andra ställda på uppsägning, men icke med hvilka lägenheter det ena eller andra inträffar; ej heller säges det, huru stor areal dessa lägenheter upptaga och om de äro försedda med skog eller icke. Kammar-kollegium har ock i sitt utlåtande yttrat sig på ett sätt, att man icke rätt vet, om det anser, att dessa lägenheter böra försälas eller icke; det säger nemligen, att "det kunde vara angeläget för kronan att icke afhända sig eganderätten till en eller annan af dessa mindre egendomar, då densamma kunde vara behöflig till boställe för kronojägare eller till annat ändamål, eller om det i vissa fall kunde befinnas mindre lämpligt att kronan afyttrade en lägenhet, som vore underlydande eller utgjorde en del af annan större egendom." Således finnas efter mitt förmenande många omständigheter, hvilka det hade varit i sin ordning att man fullständigt utredt, innan beslut om försäljning kommit i fråga. Det första, som en person gör sig reda för, innan han säljer sin egendom, är väl, om han icke behöfver denna egendom sjelf, men här vid lag har man icke ens för sådant ändamål hört auktoriteterna i orterna öfver den i fråga satta försäljningen.

Om jag nu vänder mig till den lista, som finnes betänkandet bifogad, så skulle det blifva alltför vidlyftigt att genomgå den i dess helhet, hvarföre jag endast vill påpeka några omständigheter, som vid densammans granskning förefallit mig anmärkningsvärda. Det visar sig nemligen, att i vissa fall taxeringsvärdet står i så besynnerligt förhållande till arrendebeloppet, att uppenbarligen ettdera måste vara origtigt. Antager jag, att taxeringen är riktig, så måste alltså arrendet vara för lågt.

Om till exempel en dylik lägenhet är ett indraget länsmans- eller häradsskrifvareboställe, och arrendatorn är den förutvarande boställshafvaren, så är det ock mycket troligt, att arrendet icke gått till det högsta belopp, som lagligen kunnat erhållas. Flera sådana exempel äro att finna på dessa listor. Der förekommer ett indraget skogvaktareboställe i Calmar län, som heter Kjäbbö, hvilket är taxerad till

10,000 R:dr och i arrende gifver 191 R:dr 11 öre. Nog förefaller det som detta vore ett ganska billigt arrende för en egendom med så högt taxeringsvärde. Om det finnes skog till egendomen upplysa emellertid handlingarne icke, och enär arrendatorn icke får hugga och för egen räkning använda densamma, så kan naturligtvis dess värde icke tagas med vid bestämmandet af arrendet. Men om egendomen nu slumpas bort på auktion, så kanske man om några dagar får höra, att den blifvit såld för 40,000 eller 50,000 R:dr. Vidare finnas här en del lägenheter, som ligga alldeles vid Stockholms tullar, och jag har svårt att föreställa mig, att en sådan, hörande under Ulriksdals kungsgård, icke skulle kunna betinga högre arrende än 70 R:dr 72 öre, då man måste betala mycket mer för att under sommaren få bebo den sämsta torparstuga.

På denna lista förekomma äfven tomter uti Wisby stad, hvilka måhända efter den nya arméorganisationens genomförande kunna blifva väl behöfliga för kasernbyggnader, exercisplatser och dylikt. Vidare finnes en jord vid Christianstad, som icke har något taxeringsvärde sig åsatt, men jag undrar, om den icke kunde vara något värd för alla de anstalter och byggnader, som der nu äro i fråga för statens räkning. Jag vet till exempel att, när det var fråga om att till förmån för staden afhända kronan ett stycke mark utanför Jönköping, så förbehöll kronan sig af staden, åt hvilken upplåtelsen skedde, att i framtiden få plats för bangård och äfven någon annan anstalt, som jag nu icke erinrar mig, hvilket allt sedermera icke kom illa till pass.

Efter allt hvad jag kunnat finna vid granskningen af nu föreliggande förslag, så har man gifvit allt för ofullständiga upplysningar om de lägenheter, som äro i fråga att afyttras, för att man på grund af dem nu skulle kunna fatta ett bestämdt beslut. Att någon fara skulle vara förenad med ett uppskof, har man icke heller anledning att förmoda af de handlingar, som blifvit oss meddelade, då man icke vet om under den närmaste framtiden en eller 170 af dessa lägenheter komma i det predikament, att de kunna försäljas. Enligt Kammar-kollegii yttrande, så vidt jag kunnat fatta meningen deraf på grund af den recit, som förekommer i Kongl. Maj:ts proposition, har afsigten varit att inskränka försäljningstillåtelsen till de lägenheter, som funnos på de båda listorna uppförda, men i den Kongl. propositionen har den i fråga satta tillåtelsen fått en vida större utsträckning. Der talas alldeles icke om de lägenheter, som finnas uppförda på förteckningarne, utan der föreslås, att Kongl. Maj:t må ega rättighet att försälja *alla* lägenheter, för hvilka arrendet icke öfverstiger 200 R:dr, och hvilka icke anses behöfliga för statens räkning. Meddelandet af en sådan allmän tillåtelse anser jag för min del icke tjenligt.

I afseende på sättet för försäljningen är föreslaget, att en förändring af jordnaturen skulle ske. Detta kan väl så till vida hafva något skäl för sig, som det väl vore föga lämpligt att nu skattlägga jord, då det är fråga om att afskaffa alla grundskatter, men tvifvel kan dock hysas om ändamålsenligheten af den föreslagna åtgärden att förändra lägenheterna till frälsehemman och låta dem i sådan egenskap

egenskap påföras den skatt, som för sådana inom orten är gällande. De flesta af de egendomar, hvilka skola försälas, äro boställen, som enligt hvad Kollegium upplyst, icke deltaga uti skjutsningsbesväret. Huruvida nu den ifrågavarande förändringen af lägenheternas natur skulle medföra en opåräknad lindring för de förut varande skjuts-lagen, derigenom att ett nytt onus lades på de försälda egendomarne, eller huruvida ej åläggandet af skjutsningsskyldighet å dessa lägenheter skulle föranleda nedtryckning af köpeskillingen för dem, har jag icke kunnat få klart för mig. I afseende å villkoren vid försäljningen såges intet annat, än att "köpare, som sådant åstundar, skall ega att, efter derom vid auktionen gjord anmälan, inbetala köpeskillingen under loppet af sex år med $\frac{1}{6}$ årligen, så vida han för fullgörandet deraf vid auktionstillfället ställer säkerhet." Alla dessa säkerheter skola alltså bevakas under 6 år, och om icke detta är tolf gånger så besvärligt för vederbörande auktoriteter som att arrendera ut lägenheterna på 20 år eller mera, så har jag mycket orätt. Man skall bevaka dessa säkerheter, man skall se till att löftesmännen ej råka på obestånd under tiden! Jag tror att detta är en förenkling icke så alldeles utan sina svårigheter. Då genom förordningen af den 15 December 1848 angående ordningen och sättet för vinnande af skattemannarätt till hemman och lägenheter af krono-natur bestämdes, att sådana lägenheter fingo genom Konungens Befallningshafvande till innehafvaren försälas, så föreskrefs dock, att om denne önskade anstånd med skatteköpeskillingens erläggande, skulle hvad årligen till betalning förfölle i sammanhang med lägenhetens grundskatter i behörig ordning debiteras, uppbåras och redovisas samt lägenheten därför ansvara, hvarom förbehåll skulle uti resolutionen angående skattemannarättigheten intagas och anteckning i jordeboken göras. På sådant sätt undvek man åtminstone allt besvär med bevakningen af några säkerheter; och betryggades ändock statens rätt.

Utgångspunkten för det nu framställda förslaget är den kungliga bestämelse, som, till följd af en Riksdagens skrifvelse af den 20 Januari 1841, efter lång betänketid utfärdades till Kammar-kollegium den 22 Mars 1850 om försäljning af kronans fisken. Ja, det var en härlig försäljning! Hvad den inbringade till statsverket torde icke hafva gjort räkenskapsförarne mycket besvär att uträkna. I allmänhet måste nemligen dessa fisken slutligen öfverlätas till innehafvarne af de hemman, vid hvilkas stränder de voro belägna, ofta utan någon betalning, enär på många ställen jordegarna satte sig tillsammans och icke gjorde något anbud. Till större delen slumpades dessa fisken för öfrigt bort på sådant sätt, att, efter hvad jag tror, det resultat, hvartill staten den gången kom, icke är särdeles uppmuntrande för att förnya experimentet.

På grund af hvad jag nu yttrat anhåller jag, att åtminstone för närvarande, till dess en fullständigare utredning kunnat åstadkommas, detta förslag måtte afslås.

Herr Thyselius: Det är för en hvar bekant, att svenska staten från äldre tider haft många och betydliga egendomar. Dessa
Riksd. Prot. 1874. 1 Afd. 3 Band.

egendomar hafva sedermera under tidernas lopp blifvit till största delen använda till aflöning åt statens tjenare. En del af dem deremot, som för detta ändamål icke funnos erforderliga, har blifvit utlemnad åt brukare, från hvilka den nuvarande åboklassen sedermera uppkommit, och för statens egen räkning bibehöllos egentligen endast några större egendomar, för hvilka det till största delen stadgades särskilda villkor till befordrande af landets kultur och jordbrukets förbättring. Också har den författning af år 1799, som hufvudsakligen gäller i afseende på utarrendering af statens egendomar, ännu titeln "om utarrendering af kungsgårdar" m. m. Under det sistförflutna halfva seklet hafva dock dels åtskilliga med boställen aflönte tjenester blifvit indragna, och dels hafva många tjenstemän fått tillåtelse att till staten afstå sina boställen, och det har antagits så godt som en princip, att boställen icke, utom i några få undantagsfall, skulle af tjenstemän eller betjente innehafvas. Deraf har naturligtvis blifvit en följd, att staten fått öfvertaga en mängd af dessa hemman och lägenheter, af hvilka en del hafva ett högst obetydligt värde; man ser t. ex. af den förteckning, som åtföljer Kongl. Maj:ts proposition, att arrendet för en och annan af dessa lägenheter icke utgör mer än några få riksdaler. Att statens ändamål, för så vidt det kan afse befrämjandet af jordbruket och de dermed i sammanhang stående näringar, icke genom den hushållning, som på dessa små lägenheter bedrifves, på något sätt kan vinnas, lär väl ingen vilja bestrida. Icke sällan händer det dessutom, i synnerhet på senare tider, att arrendatorerne af dylika lägenheter eller deras kautionister afflytta från orten eller emigrera till Amerika, så att staten står utan all inkomst af dessa små egendomar. Att arrendena äro låga betingas naturligtvis deraf, att lägenheterna äro små, men också af de inskränkningar, hvilka följa med innehafvandet af ett arrende. Finnes t. ex. kalk på en dylik egendom, så får icke skogen der användas för kalkbränning; icke heller kan någon arrendator finna sig hågad att göra kostbara byggnader för upprättandet af sådana verk, som af befintliga vattendrag kunna drifvas. Statens inkomster af dessa dessa lägenheter måste följaktligen blifva ringa. Helt annorlunda kunna dock förhållandena ställa sig, om egendomarne komma under enskild ego. Mig tillhörer nu att fästa uppmärksamheten på en sak, hvilken kanhända undgått en och annan af Kammarens ledamöter; det är, att Kammarkollegium icke föreslagit och Kongl. Maj:t icke begärt, att dessa lägenheter skola *ovillkorligen* försäljas. Försäljningen skall nemligen komma att bero deraf, huruvida utrönt blifvit om egendomarnes bibehållande kan vara för staten i ett eller annat hänseende nyttigt. Man har talat om, att de framdeles skulle kunna behöfvas till boställen. Såsom jag förut nämnt har i senare tider den åsigt i allmänhet blifvit godkänd, att statens tjenare icke böra vara försedde med boställen, men likväl kunna sådana vara nyttiga för innehafvarne af vissa smärre befattningar, såsom kronojägare, och detta är också särskildt omnämndt uti de handlingar, som blifvit för Riksdagen framlagda. Frågan om hvilka kronojägare skola vara med boställen försedde är, enligt hvad jag tror, för närvarande beroende af Kongl. Maj:ts pröfning.

Bland de många anmärkningar, som i öfrigt blifvit mot förslaget framställda, skall jag be att få upptaga en och annan till besvarande. Det har blifvit sagdt, att inga upplysningar voro lemnade om när egendomarne kunna försälas, om hvilka af dem äro ställda på uppsägning och hvilka på vissa år utarrenderas. Hvarje år lemnas dock till Riksdagen och hvart tredje tryckes i ett Stats-Utskottets betänkande en uppgift om alla kronans utarrenderade lägenheter jemte angifvande af tiden för hvarje arrendes början och slut, hvadan alltså dessa förhållanden icke böra för Riksdagen vara så alldeles obekanta. Man har äfven gjort anmärkning angående den svårighet, som skulle uppstå vid bevakandet af de reverser, som å köpeskillingarne utgäfves, och att man under fem års tid skulle vara nödgad att ärligen göra sig undermåttad om löftesmännens vederhäftighet. Huru förhåller det sig emellertid nu, då hemmanen äro utarrenderade? Jo, nu måste hvart år under hela arrendetiden en sådan undersökning ega rum. Det nu framlagda förslaget innebär således, i stället för ett ökande af besväret, ett betydligt förminskande af detsamma. Såsom ett afskräckande exempel i afseende på denna försäljning har blifvit anfördt, att för de försälda kronofiskena så ringa köpeskillning erhållits. För min del befarar jag icke att så nu skall inträffa, och orsaken till det anmärkta förhållandet med fiskena var naturligtvis den, att näppeligen några andra än de, som innehade stränderna, kunde finna sig uppmånade att ingå i köp derom. Det har äfven blifvit anmärkt, att åtskilliga lägenheter, som hafva en särdeles fördelaktig belägenhet, ändock gifva så ringa arrende. Detta är naturligtvis en följd deraf, att egendomens egentliga värde ligger uti byggnader, hvilka äro kostsamma att underhålla. Komma de åter att försälas, så skall säkerligen för dem betalas en icke ringa summa. I Kammarkollegii framställning, hvilken, så vidt jag kunnat fatta, vunnit Kongl. Maj:ts godkännande, uppräknas de hemman, som skulle kunna komma i fråga att försälas. Det har här blifvit sagdt, att Stats-Utskottets betänkande skulle gå vida derutöfver, och att ett antal ännu icke kända lägenheter skulle, om bifall lemnades deråt, kunna af Kongl. Maj:t föryttras. Jag har likväl svårt att förstå, hvilka dessa hemman skulle vara. Skulle dermed afses sådana, som för närvarande äro ställda under Kammarkollegii förvaltning, men för hvilka arrendet nu uppgår till högre belopp än 200 R:dr, så har jag svårt att tro, att med jordvärdets ökande och penningevärdets fallande dessa egendomar vid ny utarrendering skulle betinga ett arrende, lägre än det nu gällande. Skulle man ock vilja tolka Kongl. Maj:ts proposition så, att försäljningstillståndet skulle omfatta äfven sådana egendomar, så komme dock försäljningen icke i fråga, förr än den nu varande arrendetiden gått ut och derefter ny utarrendering skett, hvarvid befunnits, att man icke kunde erhålla högre arrende än 200 R:dr. Således skulle icke försäljningen kunna ske, förrän efter såväl den nu varande som den följande arrendetidens slut. Det finnes äfven andra hemman, som ännu icke äro, men framdeles kunna komma under Kammarkollegii förvaltning, men jag kan icke heller se, att i afseende på dem ett bifall till Stats-Utskottets framställning skulle kunna medföra någon olägenhet. Det står nemligen, att försäljningen skall

gälla sådana lägenheter, som för statsverkets räkning äro utarrenderade, men de hemman, som icke ännu äro ställda under Kammarkollegii förvaltning, äro icke heller för statsverkets räkning utarrenderade, och följaktligen kan icke, äfven med en extensiv tolkning af Riksdagens beslut, i fall ett sådant, i öfverensstämmelse med Utskottets förslag, fällas, en försäljning komma i fråga, förr än Kammarkollegium fått sig uppdraget att gå i författning om dessa lägenheters utarrenderande och den 20-åriga tidrymd gått till ända, för hvilken Kollegium desamma utarrenderat för en afgift ej öfverstigande 200 R:dr. Åtgärder, hvilka efter så lång tids förlopp skulle vidtagas, åsyfta den Kongl. propositionen och Utskottets förslag säkerligen icke.

Jag har icke funnit någon af de framställda anmärkningarne kunna rubba min öfvertygelse om förslaget lämplighet, och anhåller derföre om bifall till Stats-Utskottets betänkande.

Herr Statsrådet Wærn: Efter den siste talarens anförande har jag mycket litet att tillägga. Det torde för Kammararen vara alldeles klart, att staten, såsom egare af fast egendom, måste för sig uppgöra vissa bestämmelser, hvilken ordning skall iakttagas vid utarrenderandet af denna fasta egendom, att dessa bestämmelser måste uppgöras med hufvudsakligt afseende på de större egendomarne, äfvensom att dessa små indragna boställen samt mindre lägenheter, hvarom nu är fråga, icke kunna falla under de för de större egendomarne uppgjorda föreskrifter, utan att derigenom uppstår en kostnad, som i förhållande till det arrende eller ränta som utgår är alldeles öfverdrifven, hvilket är en följd af det alltför tunga maskineriet. Den förste talaren har yttrat, att utarrenderingen skulle inrättas på annat sätt, derigenom att större delen af bestyret öfverlemnades till de lokala auktoriteterna. Detta skulle vi kunna göra, om vi enskildt hade en dylik egendoms förvaltning oss uppdragen, men jag öfverlemnar till Kammararens bedömande, om staten verkligen är i stånd att för hvar och en af dessa 174 egendomar införa en särskild ordning. Hvilket besvär och bryderi skulle det icke medföra, om vi skulle få särskilda bestämmelser och författningar om huru statens små egendomar skola utarrenderas; och kan man icke förmoda, att det är bättre, om staten ställer sin hushållning med sina egendomar så, att de små lotter, hvilka icke lämpligen kunna bibehållas, emedan bestyret med deras utarrenderande är för stort i förhållande till den afkastning de lemna, försäljas? Detta är också allt, hvarpå den Kongl. propositionen utgår, och Kongl. Maj:t har icke föreslagit denna försäljning i större utsträckning än Kammarkollegium tillstyrkt. Men, säger man, det behöfves en vidlyftigare utredning, på det man må kunna se, huru det förhåller sig med hvarje egendom särskildt. Den siste talaren har redan svarat på detta inkast, men jag kan icke undgå att dertill lägga några ord. Huru skall det förfaras under tiden, medan en sådan utförligare utredning åstadkommes? Skall en sådan liten egendom utarrenderas endast för ett år i sender under afvaktan på en utredning, hvarmed den talare, som gjorde inkastet, är belåten? I sådant fall tror jag dock, att vi skulle förlora mera,

än nu kan komma i fråga. Jag anser det vara bäst att öfverlemna detta bestyr åt auktoriteterna, och då det blir Kammarkollegium, som skulle erhålla detta bestyr, tror jag man kan vara förvissad, att det blifver nogga tillsedt hvad som för staten är förmånligast.

Den förste talaren framställde flera anmärkningar mot förslaget att afhända staten fast egendom samt yttrade särskildt, att dessa små egendomar borde bibehållas dels för derå befintlig skog, dels för att derå uppdraga skog, hvilket vore af stor vikt för hela vårt skogs-väsende. I det afseendet är jag skyldig förklara, hvarför Kongl. Maj:t icke upptagit Kammarkollegii förslag, att de inflytande medlen skulle användas till inköp af skogbärande eller till skogsodling tjenlig mark. Anledningen dertill är den, att Kongl. Maj:t, på samma gång Kongl. Maj:t till Riksdagen aflät denna proposition, jemväl i särskild proposition af Riksdagen begärde anslag till inköp af skogbärande mark, hvilket Kammarkollegium, då det afgaf sitt utlåtande, naturligtvis icke kunde förutse. Beloppet af det särskilda anslag Kongl. Maj:t för nyssnämnda ändamål föreslagit utgör i sjelfva verket ungefär en sjettedel af det belopp, hvartill dessa lägenheters taxeringsvärde uppgår; och om köpeskillingen för lägenheterna enligt Kongl. Majts förslag under sex år amorteras med en sjettedel om året samt det särskilda belopp Kongl. Maj:t begärt under sex år beviljas, så blir resultatet häraf i hufvudsaken detsamma som Kammarkollegium föreslagit. Så vidt jag kunnat fatta, är allmänna opinionen nu enig derom, att staten bör inköpa skogbärande mark, och detta är just också hvad af Kongl. Maj:t blifvit föreslaget. För min del skulle jag gerna hafva sett, om hela mom. b icke funnits, emedan jag fruktar, att, då en reservation mot detsamma blifvit afgifven, ärendet, i händelse begge Kamrarne stadna i olika beslut, kan komma att förfalla, fastän för mig åtminstone icke något tvifvel finnes, att det belopp, hvarom här är fråga, för närvarande kan med fördel användas till inköp af skogbärande mark. Jag anhåller emellertid om bifall till Utskottets förslag.

Grefve Mörner, Carl Göran: Det har mot mitt förre anförande blifvit erinradt, att då kronan för närvarande hvarje år måste bevaka utgående arrendeafgifter, så vore skilnaden icke stor, om kronan under några år finge bevaka obetald köpeskillning för dessa lägenheter. Om förlust skulle inträffa, måtte väl emellertid förlusten af ett års arrende blifva betydligt mindre än förlusten af hela köpeskillingen för en eller annan af dessa lägenheter, hvilken, enligt hvad den andre talaren föreställde sig, skulle gå till ganska högt belopp.

Äfven har yttrats, att anledningen hvarföre dessa lägenheter gifva så lågt arrende, vore att söka i arrendelagarne. Ja, men hvem är väl ansvarig för att vi ännu hafva gamla arrendelagar sedan slutet på sjuttonhundratalet? I den delen åtminstone måtte väl icke felet ligga på vår sida! Efter mitt förmenande är det af större vikt att, då nöden icke står för dörren och vi icke behöfva leta efter hvarenda slant, åstadkomma ordentliga och tidsenliga bestämmelser angående utarrendering af kronans lägenheter än att minska besväret med

denna utarrendering genom att bortsälja lägenheter, som man icke vet af hvad beskaffenhet de äro.

Vidare yttrades, att man skulle kunna inhemta när arrendet å dessa lägenheter förfölle, om man jernförde de vid detta utlåttande fogade förteckningar med de förteckningar öfver kronans egendomar, hvilka efter vissa mellantider utdelas till representationen. Ja, det må väl vara möjligt, att sådant skulle låta sig göra, om man hade godt om tid och vore säker på att namnen vore fullt riktiga samt visste, om icke en eller annan lägenhet kunde vara förbigången, men i alla händelser hade det väl varit lättare att införa denna uppgift i den vid utlåttandet fogade tabell, som ju är meddelad af vederbörande embetsverk.

Det har också blifvit sagdt, att den Kongl. propositionen icke skulle hafva den omfattning, som jag tror den ega. Den saken afgöres bäst genom en uppläsning af sjelfva ordalydelsen. Det heter dock, att Kongl. Maj:t föreslår Riksdagen att försälja "sådana kronan tillhöriga, under Kammarkollegii förvaltning ställda och för statsverkets räkning utarrenderade hemman och lägenheter" o. s. v. Om det hade varit meningen att inskränka försäljningen till dessa lägenheter, så hade det väl blifvit sagdt: de på bilagda förteckning upptagna lägenheter, men så lyda orden icke. För min del finner jag det vara angelägnare för staten att afhjelpa den sedan alltför länge fortfarande bristen på en ordentlig domänförvaltning, som hos oss ännu icke finnes, fastän andra stater, som skaffat sig en sådan, funnit sig väl deraf, än att bortsälja statens egendomar. Om grunderna för en sådan förvaltning först uppgjordes, kunde det sedermera vara tid att tillse, huruvida det vore skäl att afyttra dessa lägenheter eller icke.

Det har talats om att dessa lägenheter utgjordes af indragna landtstats- och jägeriboställen. Detta är visserligen till en del sannt, men det finnes ock ibland dem ett icke ringa antal militieboställen, som varit använda till trumpetareboställen och dylikt. När det en gång kommer i fråga att se efter, hvilka tillgångar man kan hafva för att bestrida en ny arméorganisation, tror jag det kunde vara godt om man hade dessa i behåll.

Jag fortsätter mitt yrkande om afslag.

Herr Brusewitz: Då jag inom Utskottet biträdt det förslag Utskottet framställt, anser jag mig skyldig att nu yttra några ord. De betänkligheter, som af åtskillige talare blifvit framställda, hafva likväl af andra talare blifvit så fullständigt vederlagda, att jag knappast har något att tillägga. Denna fråga har verkligen icke heller den stora betydelse, som man velat tillägga den, ty den gäller endast att försälja några sådana mindre och spridda fastigheter, hvaraf staten har endast obetydlig eller ingen inkomst, för att använda den inflyttande köpeskillingen till inköp af mera sammanhängande sådana af skogbärande eller till skogsodling tjenlig mark. För min del har jag funnit den ekonomiska fördelen af förslaget vara så talande, att jag icke kunnat neka att lemna mitt bifall till detsamma. Dessa lägenheters taxeringsvärde uppgår till nära 500,000 R:dr, men deremot belöper sig arrendebeloppet endast till något öfver 16,000 R:dr,

ifrån hvilket senare belopp likväl alla de omkostnader, som åtfölja statens förvaltning af dessa egendomar, skola afdragas, innan man erhåller den summa, som visar statens nettoafkastning deraf. Detta är för mig ett så talande skäl, att jag endast på grund deraf anser mig böra anhålla om bifall till Utskottets förslag.

Herr Thyselius: Jag måste visserligen erkänna, att lagstiftningen i afseende på förvaltningen af kronans egendomar icke är så fullständig som det vore att önska, men dertill är anledningen att söka deruti, att denna förvaltning ännu är delad mellan flera olika embetsverk och direktioner, hvilka måste rätta sig efter olika författningar. Då den omständigheten, att jag omnämnde 1799 års författning, synes hos någon hafva väckt den tanken, att lagstiftningen angående utarrendering af kronans egendomar är af det året, så anser jag mig skyldig upplysa, att vi under senare tider erhållit flera olika förordningar, som komplettera hvad som i 1799 års författningar är stadgadt. Orsaken, hvarför jag omnämnde denna författning, var endast min önskan att visa, hurusom vid den tiden de af kronans egendomar, som utarrenderades, hufvudsakligen voro kungsgårdar.

Herr von Möller: Blott några få ord med anledning af yttrandet af en af ledamöterna i Stats-Utskottet, att frågan vore af så stor ekonomisk vikt. I sitt betänkande säger Utskottet, att dessa egendomars taxeringsvärde uppgår till 468,000 R:dr, men att sammanlagda arrendeafgifterna endast utgöra 16,000 R:dr. Antages nu också, att man vid en försäljning kunde i köpeskilling erhålla taxeringsvärdets hela belopp, så utgör räntan derpå efter 5 procent 23,000 R:dr, och statens vinst genom en försäljning blefve således endast omkring 7,000 R:dr om året. Ser man emellertid litet närmare på tabellerna, måste man fråga sig, om taxeringsvärdet verkligen utvisar det rätta värdet. Egde egendomarne i sjelfva verket detta värde, måste de också gifva högre arrende, och då man vet, att en egendom, som blifvit taxerad till 10,000 R:dr, icke lemnar mera än 180 à 190 R:dr i arrende, kan man icke undgå den föreställningen, att taxeringsvärdet är för högt. Finnes å en sådan egendom skog, så skulle den enligt Kongl. Maj:ts förslag *icke* försäljas, ty den Kongl. propositionen berör endast sådana hemman och lägenheter, *hvilkas bibehållande åt kronan icke på grund af befintlig skogstillgång påkallades*. Af denna anledning vågar jag hålla före, att den af Stats-Utskottets ledamöter, som talade om den stora ekonomiska vinsten för staten af en försäljning, icke hade så alldeles rätt i sina beräkningar, ty 6,500 à 7,000 R:dr om året vore det högsta beloppet, som vunnes, om nemligen taxeringsvärdet vid en försäljning kunde erhållas; men det står ingensstädes omnämndt något förbud mot en försäljning under taxeringsvärdet. Då en försäljning i allt fall icke så snart kan komma i fråga, och ärendet, på sätt en talare på kronobergsbänken visat, kan tariffva bättre utredning, så förenar jag mig med Herr Odelberg och Herr Grefve Mörner i deras yrkande om afslag.

Herr vice Talmannen: I fråga om punkten a har jag ingen-

ting att tillägga hvad som blifvit yttradt till försvar för Kongl. Maj:ts proposition och Utskottets förslag, utan min afsigt är hufvudsakligen att anhålla få yttra några ord angående punkten b, som också med anledning af Herr Finansministerns hemställan blifvit föredragen. Då det nu är fråga om att anslå en större summa till inköp af skogbärande mark, kan det verkligen icke bestridas, att det är temligen likgiltigt, huruvida denna summa tages af de medel, som kunna inflyta vid en försäljning af ifrågavarande lägenheter, eller om Riksdagen anvisar ett särskildt anslag dertill. Detta har Stats-Utskottet också insett och har jag åtminstone för mig haft den saken alldeles klar; men hvad som föranledt, att jag för min del ansett viktigt, att denna punkt b inflöte i Riksdagens beslut är den omständigheten, att jag, då det nu för första gången är fråga om att till någon större del försälja kronans fasta egendom, finner nödigt, att den bestämmelsen klart uttryckes, att staten icke skall afhända sig fastighet utan att sätta annan fastighet i stället. Detta skulle uttryckas genom punkten b, och det är endast under detta vilkor, som jag deltagit i Utskottets förslag.

Herr Brusewitz: För att besvara de betänkligheter, som en aktad talare yttrat angående den ekonomiska delen af frågan, vill jag endast nämna, att jag hyser det förtroende för Kongl. Maj:ts regering, att jag är förvissad, att den, när en försäljning kan ifrågakomma, pröfvar, huruvida en utarrendering kan vara fördelaktigare än en försäljning. Det är nemligen alldeles naturligt, att en försäljning *icke* kan komma i fråga, om en utarrendering ställer sig fördelaktigare.

Herr Statsrådet, Friherre Alströmer: Anledningen, hvarföre jag anhållit att i denna sak få yttra några ord, är den, att jag af två skäl varmt intresserar mig för det förslag, hvarom här är fråga. Först och främst anser jag förslaget hvilat på riktiga ekonomiska grunder, hvilket bäst bevisas deraf, att, om man ställer sig på en enskild fastighetsegares standpunkt, man otvifvelaktigt genast måste inse vigten af att icke på detta sätt utparselera sin egendom i små lotter utan söka sammanföra den till ett gemensamt helt. Men vidare synes det mig också viktigt, att man — i betraktande af den utveckling våra samhällsinstitutioner nått och den ofantliga massa bestyr, som i följd deraf påtrycker embetsverken — försöker att på något håll minska göromålen. Såsom landshöfding har jag vunnit erfarenhet om hvilket betydligt besvär förorsakas genom dessa små lägenheter, dels genom sjelfva utarrenderingen, dels genom synen derå o. s. v. Jag vill icke längre upptaga Kammarrens tid, men har velat påpeka, att äfven detta senare skäl efter min åsigt bör tagas i betraktande.

Sedan öfverläggningen härefter förklarats slutad samt Herr Grefven och Talmannen upptagit de derunder gjorda yrkandena å dels bifall till Stats-Utskottets förevarande utlåtande och dels afslag derå; framställde Herr Grefven och Talmannen proposition på bifall till

utlåtandet och, då dervid svarades många ja jemte åtskilliga nej, förklarade sig hafva funnit ja öfvervägande.

Herr *Odelberg* begärde votering.

Uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

“Den, som bifaller Stats-Utskottets utlåtande N:o 68, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, afslås utlåtandet“.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja—37.

Nej—13.

Föredrogs ånyo och bifölls Stats-Utskottets den 18 och 20 dennes bordlagda utlåtande N:o 71, i anledning af väckt motion angående förbättrad utredning för beväringmanskapet och stamsoldaten under öfningsmötena.

Föredrogs ånyo Första Kammarens Tillfälliga Utskotts den 17 och 20 dennes bordlagda utlåtande N:o 6, angående ifrågasatt förändring i Kongl. förordningen och reglementet angående folkskolelärnarnes pensionering af den 30 November 1866.

Herr Sundell: Ett i betänkandet förekommande tryckfel anholder jag att få rätta. Der står nemligen, att delegande i folkskolelärares pensionsinrättning voro vid slutet af 1872 307 i stället för 3,071. Detta sista tal, *det* är det riktiga. Hertil torde jag böra foga den upplysning, att antalet nu ytterligare vuxit: “Delegande läraretjenster” i pensionsinrättningen äro för närvarande 3,158. Vördsamt anholder jag om bifall till Tillfälliga Utskottets utlåtande.

Öfverläggningen förklarades slutad och utlåtandet bifölls.

Föredrogs ånyo och bifölls Stats-Utskottets den 23 och 25 dennes bordlagda memorial och utlåtanden:

N:o 73, angående pension åt aflidne Sekreteraren i Riksgäldskontoret C. G. Stuarts enka;

N:o 76, i anledning af väckt motion om öfverlemnande till Riksgäldskontoret af vissa för landtförsvaret afsedda kassor och fonder m. m.;

N:o 77, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående dyrtidstillägg för kleresistaten vid Kongl. Flottan m. m.

Föredrogs ånyo och bifölls Sammansatta Stats- och Banko-Utskottets den 23 och 25 dennes bordlagda utlåtande N:o 1, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående ändringar i Kongl. Förordningen den 26 April 1861 rörande de allmänna grunderna för hypoteksföreningars bildande och framtida verksamhet.

Anmälades och bordlades Sammansatta Stats-, Bevillnings- och Lag-Utskottets utlåtande N:o 2, i fråga om reglering af häradshöfdingarnes löneförmåner och i sammanhang dermed föreslagna förändringar i förordningen angående stämpelpappersafgiften, äfvensom i anledning af väckt förslag om särskildt dyrtidstillägg för år 1874 åt en del häradshöfdingar.

Kammaren åtskildes kl. 11 e. m.

In fidem
O. Brakel.
